БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч. ЯНВАРЬ 16 СРЕДА № 13 (5417).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА

Курск областың механизаторларының кыйгырыының дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу Курск областың механизаторларының кыйгырыының дугайында айтырыгны дүүн чугаалашкан.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыын колхозчулар, совхозтар болгаш «Көдээ ажыл-агый техниказының» салбырларының ажылчыннары калбаа-биле чугаалажып көөрүн организастаарын болгаш часкы хову ажылдарынга чогуур өйүнде бедик шынарлыг белетиенири база көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш бүгү Россияның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүреринин болгаш белетиззириниң министерствозунга, девисиззр аайының бүдүрүлге эргелелдеринге, районнарның парткомнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларынга СЭКП обкомунуң бюрозу саналдаан.

ЧАСКА ЭКИ БЕЛЕТКЕЛ — ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ИДЕГЕЛДИГ МАГАДЫЛАЛЫ

КУРСКИНИҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ:

Тарылгага үлегерлиг белеткенир дээш чарышты калбартыыл!

Курск областың механизаторларының социалистиг хүлээлгелерин болгаш хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын чогуур өйүнде, бедик шынарлыг белеткээри дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның бүгү-россий чарыжын эгелээр дугайында оларның кыйгырыын СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу үүлдүг деп көрген.

Чеди чылдың дөртү чылын — алдарлыг тиилелгелернин, үлетпүрүп болгаш көдээ ажыл-агыйның улам ынай көдүрлүүшкүнүнүн, бистин чуртта эртемнин болгаш техниканын шапкын хөгжүлдезинин чылын совет улус чедиишкиннии-биле доосканн. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери бистер ол кайгамчык улуг өскерлиишкиннерни онза илергей көрүп турар бис. Кижинин ажылын чиигедип, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин болгаш мал ажылынын чиик өртектиг продуктуларын алырынга дузалап турар чаа-чаа машиналар-биле көдээ ажыл-агый чепсегленип турар.

Көдээнин ажыл-ишчилериниң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга эң дээре харыы болза, колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агыйның бар турар эң байлактыг техниказын бедик бүдүрүкчүлүү-биле ажыглаары болур дээрзин эки билип турар бис. **Ынчангаш, маңаа кол чүве болза машиналар болгаш дүжүттүң салымы холувуста тудуп турар механизаторлар бистерге шуут хамааржыр. Бир эвес механизаторлар боттарының хүлээлгелерин эң эвизи-биле көрүп, тараажының бедик адын улам улуу-биле үнелээр болза, техниканы долузу-биле ажыглап, бүгү көдээ ажыл-агый ажылдарын улам дүргени-биле чорудуп болур, ол чорук недизинде барып ажыл-херектиң чедиишкиннерин шиитпирлээр.**

Бо дугайында эрткен чыл бисти эки бүзүреткен. Областың ажыл-ишчилери боттарының хүлээлгелерин болгаш күрүнеге тараа, эзт, сүт, күш чуургалары болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын садар талазы-биле планнарын хуусаа бетинде күүсеткен. Бо талазынга механизаторларның ачы-хавыязы улуг, бүдүрүлгениң бүгү-ле адырларынга техниканы эң дээрези-биле ажыглаанының түүнелдери база улуг ужур-дузалыг болган.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери көдээге чаа чогаадыкчы көдүрлүүшкүнү, социалистиг чарыштың күүчүлүг чалгыын хайындырган.

Курск областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болза, тарааны, чигир свёклазын, эзтти, сүттү, күш чуургаларын, дүктү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле чеди чылдың бешки чылында чаа, улам бедик деңнелди чедип алырын шиитпирлээн.

Механизаторлар болгаш бүгү-ле колхозчулар, совхозтарның ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бүдүрүлгенин колхоз-совхоз эргелелдериниң бүгү талалыг дузаламчызы-биле 1963 чылдың сорулгаларын күүседири дээш демиселге тодаргай практиктиг салыышкыннарын шагда-ла киирген.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында чазын чажып тарыыры-биле ангысты бүрүү-биле андарган, чаагай үрезиннерни уруп алган, органиктиг чемишчидилгелерни шөлче сөөртүү болгаш техниканың септелгези калбаа-биле нептерээн.

Мастерскааларны, дерилгелерни, септекчилерге ниити чурталга бажыннарын болгаш өске-даа бүдүрүлге база амыдырал-чурталга бажыннарын чогуур өйүнде, ылавылалдыыбиле белеткеп алган бис. Септелгеге күш-ажылды организастаарын болгаш технологияны сайзырангайжыдарынче база сагыш салган бис. Бо бүгү — ажылды чедиишкиннии-биле чорудар арганы берген. **Тракторларны болгаш черле көдээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле дөртү кварталдың планын область хуусаа бетинде күүсеткен.** Горшеченск бүдүрүлге эргелелиниң «Ильичиниң турескаалы», Суджанск бүдүрүлге эргелелиниң «Кызыл маяк», Льговск бүдүрүлге эргелелиниң «Октябрьның 40 чылы», Шигровск бүдүрүлге эргелелиниң Ильич аттыг колхозтары болгаш чамдык өскелер-даа бүгү-ле тракторларны, андазыннарны, сеялкаларны болгаш культиваторларны часкы хову ажылдарынга белеткээрин доосканнар.

Тракторларның капитал болгаш үүрмек септелгезин дериишкиннер-биле, шенелде стендалары-биле, чазарының болгаш эптээринин таарыштырылгалары-биле эки деритинген мастерскааларда чорудуп турар. Тракторларның элеп үрелген кезектерин «Сельхозтехника» каттыжышкынының септелге заводтарынга төпчүттүнген чурум-биле катап тургузарын таарыштырып кылган. Чижээ, «ДТ-54» деп тракторларның рамаларын Дмитриевскиниң заводунга катап тургузуп турар, «ДТ-54» болгаш «КДП-35» деп тракторларның быжыглал болгаш туткуш чылдыргыыштарын база өске-даа кезектерни Возовск заводунда кылып турар. Тракторларының болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының элеп үрелген кезектерин кылырын болгаш катап тургузарын «Сельхозтехника» каттыжышкынының мастерскааларында база-ла калбаа-биле хереглеп турар. Курлавыр кезектерни артыкка чарыгдаар чорукту болдурбас дээш, элеп үрелген кезектерни техниктиг негелделерге шыңгыы дүүштүр холуп турар.

Чеди чыл планының бешки чылынын чазында төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбаа-биле организастааш, **областың механизаторлары тракторларның, хөрзүн болбаазырадыр болгаш тараа чажар машиналарның септелгезин март 1-де доозарын, тараа ажаап алыр, силос кылыр комбайннарның, жаткаларның болгаш тараа арыглаар машиналарның, а ол ышкаш транспорт херекселдериниң септелгезин — июнь 10-да, свёкла ажаап алыр комбайннарның септелгезин — июль 20-де доозарын хүлээнип тур.** Кол чүве — техниканың ынаныштыг ажылдаарын хандырары болур. Тургустунган технологияны ёзугаар белдирлер болгаш машиналар аайы-биле септелгенин шынары дээш ыяк контрольду тургузар бис. Бүгү-ле колхозтарда болгаш совхозтарда техниканың беленин удур-дедир хынаарын январьда болгаш марттын баштайгы он хонуунда организастаар бис.

Техникадан хөй үүлдү алыр дээш, **тракторларның күүзүн бүрүү-биле ажыглаарын, бедиктен дүргедедиишкиннерге ажылдадырын, сеялкаже үрезинни механизастыг урарын, чигир свёклазын эш Светличныйның аргазы-биле өстүрерин болгаш ажаап алырын, тараа кезеринге жаткаларны болгаш боду чоруур комбайннарны ийи-ийи кылдыр кожуп алырын хереглээрин хандырар дээш, тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын агрегатчыдарының системазын ажыл-агый бүрүзүнге ажылдап кылыр, а кукурузаны өстүрериниң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаар бис.**

Областа чочак-тараанын тарылга шөлү дыка калбарып турар. Кезер машиналарга таарыштырган бүгү херекселдерни чогуур өйүнде септээр болгаш ол үнелиг культураны ажаап алырда ийи тавычалай кестирер 500 херекселдерни «Сельхозтехника» салбырларының мастерскааларынга немей белеткеп алыр бис. Оон ангыда чочак-тарааны кезери-биле «Сельхозтехниканың» Курск салбырының механизаторларының аргазы-биле «СК-3» деп 500 комбайннарны эде дериир бис. Көдээ ажыл-агыйның бөдүүн херекселдерни болгаш мал ажылының фермаларынга механизацияның дериглерин септээрин чогуур өйүнде чорудары-биле бүгү-ле колхозтарга болгаш совхозтарга септелге бригадаларын тургузар бис.

Социалистиг чарышка, дерилгени долу ажыглаарынга, рационализаторжу болгаш чогаадыкчы ажылды калбартырынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидип, септелге материалларын болгаш артык кезектерни камнап ап, машиналарның септелгете турар хуусаазын кызырып, септелгенин бот-үнезин эрткен чылга удур 3 хуу чиигедир бис.

Техниканы часкы хову ажылдарынга белеткээри-биле кады улуг кичээнгейни мал ажылында хөй күш кирер чорудулгаларны механизастаарынга угландырып турар бис. Семиртир хаваннарны ажаар кажаларны комплексилиг механизастаар талазыбиле планнарның күүселдезин хандырып, колхозтарга болгаш совхозтарга «карусель» хевиринги 30 шууштурулгалыг саалда тургузулгаларын эптеп тургузар бис.

Колхозтарда болгаш совхозтарда техниканың ажаалда, кадагалалын эмгелеп турар. Ынчалзажок ам-даа хөй үүлдерни кылыр ужурлуг. Ажыл-агый бүрүзүнге тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын ажаап кадагалар чаагайжыдыгаа чорудар ажылын ыяавыла чедип алыр бис.

Январьда болгаш мартта септелгениң шынарын хынаары-биле кады техниканы шын ажаап кадагалап турарының хыналдазын чорудар бис. Бүгү тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын ажыглаарынын үезинде механизаторларга быжыглаар бис. Бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга машина-трактор парыгынын шын техниктиг хандырылгазын эмгелеп, тракторлар болгаш машиналар ажылдап турда механизастаан агрегаттар-биле кывар үүлдү үзүктелиишкин чокка хандырарын, техниканы бөлүктеп ажыглаарын чорудар бис. 70 колхозтарның машина-трактор парыгын «Сельхозтехниканың» салбырлары комплексилиг техниктиг хандырылгага хүлээп алыр.

Часкы тарылгага, көдээ ажыл-агый культураларының одуруглар аразын ажылдап кылырынга болгаш дүжүт ажаап алыышкынынга көдээ ажыл-агый техниказының ийи эзлчегде ажылдаарын хандырар төлээде, механизатор кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни угландырып турар бис. Колхозтарда болгаш совхозтарда механизаторнун бүгүниити өөредилгениң 566 школаларын организастаан болгаш ажылдап турар, оларда 12.310 колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары механизаторнун мергежилин шиигээдип ап турар. Оон ангыда «Сельхозтехника» салбырларының чанында 500 трактористерни өөредип турар.

Бо хүлээлгелерни боттарывыска албышаан, бистер часкы хову ажылдарынга бүгү тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын үнегерлиг белеткээр, оларны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш социалистиг чарышты калбартыр деп, Россия Федерациязының өске-даа областарының колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторларын, «Сельхозтехника» салбырларының ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Хүлээлгелерни колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдеринде, механиктерниң трактор бригадаларының бригадирлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларының, «Сельхозтехника» салбырларының ажылдакчыларының чөвүлел хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

СОВЕТТЕРГЕ СОҢГУЛДА

Төп соңгулда комиссиязынга депшидилгелер

РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга кандиттарны депшидери Россия Федерациязында үргүлчүлеп турар. СЭКП ТК-ның РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының талазы-биле партия органнар килдизининиң эргелекчизи М. А. Полехинни культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинин мурнундан Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

ВЛКСМ-нин мурнундан ВЛКСМ ТК-ның секретары В. А. Саюшевти Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

Волгоград областың Новоаннинск колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң «Деминский» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан колхозтуң зоотехниги Н. А. Долгованы комиссиянның составынга депшиткен. Воронеж областың Семилукск колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң «Подгорное» көдээ ажыл-агый артелинин кежигүннери колхозтуң даргазы, көдээ ажыл-агый эртемниниң кандидады Д. П. Горинни боттарының төлээлекчизинге депшиткен.

Чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелинин Дагестан область организациязындан ортумак школаның башкызы Х. А. Мансурованы Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен. Калмык АССР-ниң Кур чер колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң «Родина» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчулары семиртир щаковту комиссияга боттарының төлээлекчизи кылдыр адааннар.

Карел АССР-ниң Олонецк ыяш ажыл-агый черинин ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары комплексилиг бригаданың удуртукчузу М. А. Андреевти комиссияның составынга депшиткен. Коми АССР-ниң «Воркутуголь» комбинадының № 17 шахтазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының мурнундан хөмүр даш комбайнының машинизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы М. Н. Лихачев депшиттирген.

Марий АССР-ниң Горно-Марийск колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң Чапаев аттыг көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан комиссиянын составынга колхозтуң саанчызы, комсомол райкомунуң кежигүнү М. М. Енусова, Мордва АССР-ниң Рузаевск колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң «Красное сельцо» совхозунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан — совхозтуң агроному А. А. Волгина олар депшиттирген.

Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчулары колхоз даргазы Ш. Д. Куларны Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

Удмурт АССР-ниң Ижевск механиктиг заводтың ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан Төп соңгулда комиссиязының составынга модельчи З. П. Вакрушеваны депшиткен.

(СЭТА).

Бистиң республикада

РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округ соңгулда комиссиязының болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле хоорай, район соңгулда комиссияларының составтарынче депшидилгелер үргүлчүлеп турар.

РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулда талазы-биле № 846 соңгулда округунун округ комиссиязының составынга кандидатура депшидер талазы-биле Тыва чогаалчыларның хуралы болуп эткен. Округ комиссиязының составынга хоочун чогаалчыларның бирээзи, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелинин Тыва салбырының харысалгалыг секретары Олег Карламович Саган-оолду чогаалчылар бир үн-биле депшиткен.

• • •

«Тыва тудуг» трезинин тудугжулары ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчилерин депшидип турарлар. № 2 тудуг участогунун коллективи хоорай соңгулда комиссиязының составынга коммунистиг күш-ажыл бригадазы дээш демисежип турар дашчылар бригадазының кежигүнү С. Сарыгларны бир үн-биле депшиткен.

• • •

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). Район Совединге соңгулда талазыбиле районнуң соңгулда комиссиязынга ажылчы чоннар боттарының эң эки төлээлекчилерин депшиткеннер. Өвүрнүң партия комитединин коллективини хуралы комиссиянын составынга парткомнун секретарының оралакчызы Долгар Баартановна Ондарны депшидер дугайында парткомнун ажылдакчызы эш Достайның саналын бир үн-биле деткээн.

«Торгалыг» колхозтуң колхозчуларының хөй кижи олурушкан ниити хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга колхоз даргазының оралакчызы агроном Т. Дамбажыкты депшиткен.

• • •

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хемниң район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязынга ажылчы чоннар боттарының төлээлекчилерин депшидип турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчулары боттарының ниити хуралынга чыылгаш, комиссияның составынга колхоз даргазының оралакчызы М. К. Кунаевти депшиткеннер.

Бии-Хем партия комитединин коллективи районнун соңгулда комиссиязынга парткомнун секретарынын оралакчызы эш Н. Өпешти депшиткен. Соңгулда комиссиязының составынга депшидилгелерни Бии-Хемнин бүгү колхозтарында, «Өөк» совхозта болгаш өске-даа коллективтеринде база чорудуп турар.

КАТТЫШКАН СЕССИЯ

Январь 14-те Самагалдай суурга Эрзин, Тес-Хем район Советтериниң каттышкан организастыг сессиязы болуп эткен. Ол районнарны чаңгыс улуг район кылдыр каттыштырар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун январь 7-деги Чарлыын депутаттар чугаалашкан.

Бо айтырыг талазы-биле СЭКП обкомунун секретары эш К. Шойгу делгеренгей илеткел кылгаш, ол районнарны каттыштырып турар чоруктун, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпиринге үндезилээш, улус ажыл-агыйынга удуртулганы экижиринге бичии районнарны каттыштырарының ажыктыын депутаттарга тодаргай таныштырган.

Улгаттыр каттыштырган Тес-Хем районнуң девискээри ам 19 мун дөрбелчин километр четкен. Ол болза мал ажыл-агыйы колдаан улуг район болур. Оон малының баш саны 182 мундан, а тарылгазының шөлү 17 мун гектардан хөй.

Биче хемчээлдиг үстүнде ийи районнарны болгаш Каа-Хем районнуң Тере-Хөл көдээ Соведин экономика талазы-биле күүчүлүг чаңгыс аай улуг район кылдыр каттыштырарын депутаттар үүлдүг деп көргеннер.

Каттышкан сессия организастыг айтырыгны чугаалажып көргеш, райкүүскомну, оон даргазынга эш Т. Бегзини, даргазының оралакчызынга эш Т. Төгүс-оолду, райкүүскомнун секретарынга эш Т. Ширнепни сонгаан.

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Өвүр районнуң партия конференциязындан

Чоокта чаа болуп эткен Өвүр районнуң партия конференциязынга партия райкомунун отчёдун чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди райком секретары эш Семис-оол кылган.

1962 чылда — төөгүлүг чеди чылдың дөртү чылында район күрүнеге эзт, сүт, дүк болгаш тараа садарының чыл планнарын ажыр күүсеткен. Ол дээрге 1961 чылга бодаарга сүттү — 28,2 хуу, дүктү — 16,3 хуу көвүдеткени ол. Оон-биле кады ниитиниң малының продуктулуг чоруу бедээн. Сүт саалдазы база 1961 чылга бодаарга 36 хуу көвүдээн, 1962 чылда 1 хойдан 2,26 кг дүк кыргын алыр планнаг тургаш 2,52 кг-ны кыргын алган.

Өвүр ышкаш малчын районга четчир санныг мал чеми белеткээриниң ролю кончуг улуг. Бистиң частырывыс болза малга четчир санныг концентратты-даа, силосту-даа, сигенни-даа чедир белеткевейн турарывыс болур — деп илеткелчи чугаалаан. Өвүр районга кукуруза болгаш өске-даа эки хоолулуг мал чемнерин четчири-биле белеткээриниң чугулазын амыдырал көргүскен. Районда чер ажылынын культуразы бо хүннерге чедир-ле кончуг куду деннелге артпышаан турарын ол шугүмчүлээн. Районнун колхозтары чер ажылынын агротехниктиг чурумнарын үреп турар болгаш оон түүнелинде дүжүт кончуг куду болуп турар. «Коммунизмче орук» колхоз бо чылын чүгле чазын чашкан үрезинин арай ооорда ажаап алган, ол колхозта 1 центнер тараанын бот-үнези 31,3 рубль болуп турар. Оон ангыда районнун колхозтарында бар үрезиннерни четчелээри болгаш арыглаары, тракторлар болгаш өске-даа кожуг машиналарның септелгези ажок оожум байдалда чоруп турар.

Районнун ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы болгаш колдуунда-ла хой ажылы болуп турар. Ындыг турбуже мал ажылында улуг четпестер бар. 1962 чылда ниитинин малының бажын өстүрериниң планын район күүсетпээн. Мал өлүп турар, а теруттунген чаш малды камгалап ап турары эвээш.

Эш Семис-оол бодунуң илеткелинге садыг, сан-хөө, улус-чырыдыышкын, кадык камгалал организацияларының болгаш өске-даа күрүне албан черлериниң ажылын база чугаалаан.

Партияның организас-массалыг болгаш идеология ажылдарын амгы үеним негелделеринге дүүштүр тургузар болза районнун мурнунга салдынган ажыл-агый сорулгалары ыяавыла чедиишкиниг күүсеттинген турар ужурлуг деп ол миннип чугаалаан.

Конференцияга болган отчёт илеткелдиң талазы-биле 17 кижи санал берип, районнун ажыл-агый, культура тургузуушкунунда улуг четпестерни илереткен.

Эң-не баштай «Коммунизмче орук» колхозтун Хам-Дытта № 3 хойжу бригаданын бригадири эш Сенден санал берген. Бистиң бригадавыс тургустунга-ла 10 ай болган, боттарывыстың мурнувуска салдынган планныг даалгаларывысты чедиишкиниг күүсеп, 41 тонна эзтти күрүнеге садар тургаш 42 тоннаны, 88 центнер дүктү садар тургаш 92 центнерни садып, 1650 баш хоювустан 1661 хураганнарны камгалап алган бис. Ынчангаш бистиң бригадавыс колхозка 3077 рубльдиң орудгазын киирген. Оон-биле чергелештир колхозтуң мал ажылында бар четпестерни ол шугүмчүлээн, малдың кызыраар чоруунун барын, тарын боозадыр ажылда четпестерни, малчыннарның культурлуг амыдыралында четпестерни чугаалаан. Оон чижээ бригаданы 8 кадарчылар чурттаар бажыннарлыг деп санап турза-даа оларның дөртүнге кижи чурттаар арга чок болуп турар.

— Партияның XXII съездизининиң база Төп Комитеттин март, ноябрь пленумнарының төөлгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш партияның организастыг болгаш полит-массалыг ажылынын деннелин эзлээн экижиткениниң «Кызыл-тук» колхоз күрүнеге эзт, сүт, дүк садарының күрүне планнарын районда бир-ле дугаарында, 1962 чылдың сентябрь 20-де, чедиишкиннии-биле күүсеткеш, 50 тонна сүттү пландан ажыр күрүнеге саткан бис — деп «Кызыл-тук» колхозта партия эге организациязының секретары эш Бюрбю чугаалаан: Партия эге организациязының ажылында бар четпестерни, оон чылдагаанарын ол чугаалаан. Колхозта 1962 чылда 808 баш мал өлүп хораан. Малдың тускай эртемниглериниң партия бюрозунун негелдези кошкак. Оон түүнелинде мал эмчилери багай ажылдап, харын-даа мал эмнери чок болуп турар. Колхозта хой мал кодурлан, маагылап турда-ла тодаргай хемчег албайн турар деп эш Бюрбю шыңгыы шүгүмчүлээн.

СЭКП Төп Комитединин ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин II сессиязының материалдарын чонга тайылбырлаар талазыбиле партия организациязының агитаторлары 40 кижи багай эвес ажылдап турар. Суурда 90 хөрөөжен колхозчулар хүнүүн-не школага отулар ыяш белеткээринге ажылдап турар. Адак сөөлүнде эш Бюрбю райкомнун чамдык килдистеринин, эн ылаңгыя пропаганда болгаш агитация килдизининиң ажылында бар четпестерни шугүмчүлээн.

«Торгалыг» колхозтуң Чоза деп черде хойжу бригадазының бригадири эш Александр Донгак бодунун саналынга бригаданың ажылында бар четпестерни чугаалаан, колхоз баштаар чери, партия комитеди бригаданы техника, чепсек-биле хандырбайн турарын шугүмчүлээн. Ол бригада бүдүн чыл иштинде автомашина күүнүн үчүгле 11 хүн ажыглаан. Сиген кезилдезинин үезинде чаңгыс борбак үрелик аът машиназы берген, оозу ажыглаттынмас машина болган. Ынчангаш сигенни хол-биле кезип чайлаан, оон уламыдан бригада сиген белеткээринин планын күүсетпээн. Райпо ыракта малчыннарны чугула бараннар-биле ой-шаанда хандырып шыдавайн турар. Ол ышкаш Ак-Чыраанын малчыннарынга агитаторлар хөвар барып турар болгаш 1962 чылда чаңгыс-даа кино, концерт болбаан, а ында бүдүн салбырның чону чурттап турар.

«Коммунизмче орук» колхозтан эш Баазан, «Кызыл-тук» колхозтан хойжу эш Карма олар боттарының саналдарынга бригада кежигүннериниң культурлуг амыдыралы дээш, планныг онаалгаларны күүседир дээш кылып чоруткан хемчеглерин чугаалааш, малдың баш санын өстүрериниге база оон продуктулуун бедидер херекке кол үүл болур малдың чемсуурун тургузарының үндезинги чер ажылын сайзырадырынче угландыр санал бергеннер. Эң ылаңгыя кукурузаны фермалардан, мал турар черлерден ыракта тарып, ону сөөртүрүнге артык чарыгдал үндүрер чорукту соксадырын саналдааннар.

«Торгалыг» колхозтуң Чалаатты фермазының эргелекчизи эш Чамзыр, улуг зоотехниги эш Комбу олар боттарының саналдарынга малды суг-биле хандырарының чугулазын чугаалааш, ол ажылда бар четпестерни илереткен. Чижээ, Чалаатыда чаңгыс-даа кудук чок, республиканың суг ажыл-агый чери ийи кудук казар дээн керээзин күүсетпээнинден ында ниитинин хөй малы суггат чок турып турар. Ол ышкаш мал эмчилериниң шүшпеңе ажылдап, суурда олурар чоруунун хөйүн, малчыннарга ховар барып турарын шугүмчүлевишаан колхозта ажылдап турар 8 мал эмчилериниң иштинден үчүгле чаңгыс кижи ортумак эртемниг деп чугаалаан.

Конференцияга СЭКП-ниң Тыва обкомунун бирги секретары С. К. Тока киришкен болгаш санал берген.

Конференцияның соонда партия комитединин бирги пленумундан парткомнун секретарынга эш А. Б. Семис-оолду, секретарының оралакчызынга эш Д. Б. Ондарны соңгаан.

Парткомнун оргкилдизининиң эргелекчизинге эш М. Л. Достайны, идеология килдизининиң эргелекчизинге эш М. Ш. Даваланы болгаш хөрөөжен чон ортузунга ажыл чорудар килдизининиң эргелекчизинге эш П. А. Сайынны бадылаан.

СЭКП-ниң төлээлери Берлинде чеде берген

БЕРЛИН. СЭТА-ныр тускай корр. В. Селиверстов биле К. Саввиниин дамчыдып турары болза: СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери Германияның социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинин ажылынга киржири-биле ГДР-нин найысылалы — Берлинге январь 14-түн кежээзинде чеде берген.

Төлээлернин составында — СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичев, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП-нин Төп Ревизия Комиссиязының даргазы Н. А. Муравьева, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Известия» солунунун кол редактору А. И. Аджубей, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Правда» солунунун кол редактору П. А. Сатюков, СЭКП ТК-ның кежигүнү; ССРЭ-нин ГДР-де элчини П. А. Абрасимов.

Поездинин чеде бергени найысылалдың чөөн талакы вокзалын қызыл туктар-биле, Совет Эвилелинин, ГДР-нин болгаш өске-даа чурттарның күрүне туктары-биле шимеп каастаан турган.

ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-нин күрүне чөвүлелинин даргазы В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүннерингге кандидаттар, күрүне чөвүлелинин болгаш министрлер чөвүлелинин кежигүннери, ГДР-нин демократтыг партияларының болгаш массалыг организацияларының удуртукчулары СЭКП-ниң төлээлерин уткуп алган.

Уткаанларның аразында — ГСЧП-нин VI съездизинге чеде берген коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлериниң удуртукчулары база бар.

Н. С. Хрущев болгаш өске-даа төлээлер вагондан үнүп келген. Олар В. Ульбрихт-биле болгаш ГДР-нин өске-даа удуртукчу ажылдакчылары-биле акы-дүңмалышкы ёзу-биле мендилешкеннер. Тельманчы-пионерлер эргим аалчыларга чечектер эккеп тудускан.

Оон соонда СЭКП-нин төлээлери болгаш оларны уткуп алган кижилер чөөн талакы вокзалдың кол залынче чорупканнар, анаа митинг болган. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат П. Фернер митингини ажыткан.

В. Ульбрихт биле Н. С. Хрущев олар чүве чугаалаан.

Митингинин соонда СЭКП-нин төлээлери автомашиналарга олурупкаш, оларга турары-биле тускайлаан черже чорупкан.

СЭКП-ниң төлээлерин чөөн талакы вокзалга уткуп алганын бүгү чуртка телевидение болгаш радиостанциялары дамчыткан.

Көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер

(СЭКП-ниң Бии-Хем район конференциязындан)

СЭКП-ниң Бии-Хем район конференциязы болуп эрткен. Конференцияның киржикчилери СЭКП райкомунуң отчёдун чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди райкомнуң бирги секретары эш Ю. С. Катков кылган.

Партияның Бии-Хем райкому көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер, үлетпүрүнүн болгаш тудуг организацияларының ажылын таарыштыр тургузар, партийжи-организастыг ажылды, ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле биче эвес ажылдарны чорудуп келген.

СЭКП-ниң XXII съездизинің болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны күштүү-биле көдүрер дугайында төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга күүседир талазы-биле районнуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери 1962 чылда чамдык чедишкиннерни чедип алган деп оратор демдеглээн.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозунуң механизаторларының, бүгү тараажыларының бедик дүжүт дээш кызымаккай ажылдаанының ачызында район часкы тарылганы эрткен чылын агротехниканың чурумнарын сагып тургаш, кыска хуусаада доозуп, багай эвес дүжүтү өстүрүп алган. Күрүнеге тараа садар хүлээлгезин район 104,9 хуу күүсеткен. Районнуң 4 колхозтарындан «Тиилелге» (даргазы эш Кононенко, парторганизация секретары эш Куулар) күрүнеге тараа садарын 146,8 хуу, «Кызыл тараачын» (даргазы эш Астафьев, парторганизация секретары эш Бессмертных)—121,2 хуу күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза, районнуң колхозтарының, совхозунуң чер ажылын хөгжүдер, хөрзүнүүн үнүш-дүжүттүүн бедидер дээш ап турар хемчеглери партияның негелдезинге ам-даа ыракта четпейн турар. Чер ажылының культуразы чавыс, чемишчидилгелер ажыглавайн, суггарыш болур черлерни суггарбайн турар, хөрзүнүү ажылдап кылын турарының шынары багай. Бир эвес 1961 чылда район бир гадан ортумаа-биле 12 центнер дүжүт алган болза, 1962 чылда — чүгле 10 центнерни алган.

Илеткелчи оон ынай чер болгаш мал ажылында бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларның ажылын анализтеп чугаалааш, эрткен күзүн дүжүт ажаап алышкынының үезинде коммунистиг күш-ажылдың эвенозу деп бедик атты чедип алыр дээш демисешкен комбайн звенозун тургускаш, сезонда 1600 ганың тараазын кестирип, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10 ажыг центнер дүжүт алган «Кызыл тараачын» колхозтуң комбайнери коммунист эш И. Цыбинге удурткан А. Петухов, Ф. Бурак оларның болгаш төрүүр 100 баш хойта онаштыр 143 хураганны албышаан, бир хойдан 2890 грамм дүктү кыргып алган «Искра» колхозтуң Даш-оол Түвен-оол бригадирлээн бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының кежигүннеринин эки ажылын демдеглээн.

Район бо чылын 37 мун га черни тарыыр деп турар. Ынчаарга, андарган аңгыс, чайын андарган чер эвээш, ам-даа 14 мун ажыг ганы чазын удур андарар болуп турар. Техника септелгези, үрезин белеткели районнуң колхозтарында, совхозунда оожум. Бар үрезиннернин чүгле 35 хуузун арыглаан. Техника септелгезинге «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчизи эш Хунданов, парторганизация секретары эш Варновских) колхозтарга багай дузалажып турар. Часкы тарылгага эки белеткелдиг ужуражыры дээш механизатор кадрлар ортузунга социалистиг чарышты багай калбартып, удуртуп турар. Механизатор кадрлар белеткээр ажыл районда база багай черуп турар. Ам үеде трактористер, комбайнерлер, чолаачылар мергежилинге чүгле 329 кижилер өренип турар. «Хадын» колхозта, «Өөк» совхозта техника өредилгезинин курстары ам-даа эки ажылдавайн турар.

1962 чылда район күрүнеге эзт садарын 101 хуу күүсеткен азы 1961 чылга бодаарга 18 тоннаны хөйну саткан, дүктү алган хүлээлгезинден 6,7 тонна ажыг саткан. Сүттү 1961 чылга бодаарга 572 тонна хөйну саткан-даа болза алган хүлээлгезин район ниитизи-биле 63 тоннага чедир күүсетпээн. Моон кол чылдагааны болза, малга быжыг чемсуурну тургузар айтырыгны районнуң партия организациязы ам-даа шиитпирлеп албаанында. Малдын өлүп хораар, малдың кызыраар чоруун ам-даа узуткаваан.

Мурнакчы арганы, механизацияны районнуң колхозтарында, совхозунда сула нептередип турар. Саар инектерни баглавас, чай, кыш чок тургузу азыраар, механиктиг арга-биле саар, малдарны семиртип азыраар, хойну тарып боозадыр, эрте кыжын төрүдер, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузар дээн ышкаш айтырыгларны чамдык удуртукчулар, ылангыя малдын тускай эртемниглери ам-даа чедир үнелевейн турар. Чижээ, «Хадын» колхоз чайын бир хүнде 2 тонна ажыг сүттү саап ап турган болза, кыжын инектерин чемгербейн, одарладып турган, чүгле 300—400 кг саап турар апарган. Ындыг байдал «Искра» колхозта база бар. Азы «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының саанчылары эштер Пермякова, Үзүйген, Маады Бичин-уруг, Дюбина олар механиктиг саалда-биле бир инектен 2000 ажыг литр сүт саап ап турда, «Өөк» совхозтуң Чкаловкада № 1 сүт-бараан фермазында тургузуп каан «ёлочка» хевирлиг саалда аппарадын амга чедир ажыглаваан, инекти хол-биле сагбышаан хевээр.

Илеткелдиң талазы-биле санал бериишкини эгелээн. Бир дугаарында индирге «Кызыл тараачын» колхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазында клуб эргелекчизи эш М. Манчымаа үнүп келгеш, районнуң культура кылдызының багай ажылдап турарын, СЭКП райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдызының хөрээженнер ортузунда ажылының ам-даа шүшпеп болуп турарын шынгыы шүүмчүлээн.

Туранның 11 чыл школазының директору эш Н. Селина бодунуң саналынга школаларга бир класска 2 чыл улаштыр өөренир чорукту шынгыы шүүмчүлээн. Чамдык колхозтарның удуртукчулары школа ажылынга багай дузалажып турар, мындаа чаа оттулар ыяш чогундан Сесерлиг болгаш Хадын школалары хагдынар часкан. Оон ынай чамдык партия, комсомол, профэвилел организацияларының школалар ажылынга багай дузалажын турарын эш Селина шүүмчүлээн. Комсомол райкому (секретары эш Лепешкин) аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын дыка кошкак чорудуп турар. Эш Селинанын шүүмчүлелинге дараазында санал бергеннер—милицияның район салбырының начальниги эш И. Кицин болгаш партия райкомунуң секретары эш Н. Өпеш олар база каттышканнар. Хөй-ниити организацияларын — улусчу дружиналарны, эш-хуузунун судтарын партия эге организациялары ам-даа багай удуртуп турарын эш Кицин чугаалаан.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында парторганизация секретары эш Н. Варновских бодунуң саналынга салбырның эргелекчизи эш Хунданов бодунуң удуртулгазында кижилерге каржы болуп турарын база районнуң колхозтарының, совхозунуң чамдык удуртукчулары көдээ ажыл-агыйда хөй күш-ажыл негеттинер ажылдарны механизастаарынга хөнү чок, ону үнелевейн турарын шүүмчүлээн.

«Тиилелге» колхозтуң Баян-Хемде хойжузу эш С. Адыяа санал бергеш, бодунуң болгаш өске-даа малчыннарның мал кыштаглаашкының канчаар эрттирип турарын чугаалаан. Оон-биле кады бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузарынга колхозтуң удуртукчулары, ылангыя улуг зоотехник эш Моллеров хөнү чок болуп турарын ол буруу шаап шынгыы шүүмчүлээн. Эш Адыя бедиткен чаа социалистиг хүлээлгени алган.

Конференцияга «Искра» колхозтуң даргазы П. Дежнев болгаш «Хадын» колхозтуң даргазы А. Бондаренко олар санал бергеш, чер ажылын хөгжүдер талазы-биле боттарының ап турар хемчеглериниң кошкаан миннип, «Тиилелге», «Искра», «Хадын» колхозтарның болгаш «Өөк» совхозтуң девискээринге тараа ажылының хоралакчылары — өргелер-биле, бок үнүштер-биле химиктиг демиселди чорударының чугулазын демдеглээннер.

«Өөк» совхозтуң Севиде салбырының эргелекчизи эш М. Хомутов болгаш «Кызыл тараачын» колхозтуң Хүтте сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш В. Анчы шыңгыы шүүмчүлел кылганнар. Район төвүнден ырак черде турар малчынларның амыдыралының дугайында партия райкому, райкүүском, ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкак кичээнгей салып турарын ол эштер чугаалааннар. Чижээ, Хүт фермада малдар арып база аарып турар. Ынчаарга мал азыраарынга сигенден өске чем чок. Оон ынай ында ажыл-ишчилерге хереглелдин чугула бараанларын үүктелдиг чедирип турар. Колхозчулар бараан дээш, эмнелге дузаламчызы дээш Кызылче чоруур ужурга таваржып турар. Солун, сеткүүлдерни ынаар Турандан аажок озалдап чедирип турар. Лекция, беседа, өредилге ол фермада чорувайн турар.

Районда мал кыштаглаашкыны берге байдалдыг чоруп турарын, «Искра» колхозта 130 төрүүр хаваннар даштын соок черде турарын, харын-даа чамдыкта хаваннар даштыгаа төрүп турар таварылга барын райкүүском даргазы эш Байыр-оол шүүмчүлээн.

Районнуң партия конференциязынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин даргазы эш М. К. Мендуме кириишкен болгаш санал берген.

Конференция СЭКП райкомунуң отчёдунун дугайында делегеренгей доктаалды хүлээп алган.

* * *

Конференция парткомнуң удуртур органнарын сонгаан. Парткомнуң бирги организастыг пленуму парткомнуң секретарынга эш Ю. С. Катковту, секретарының орадакчызынга эш Н. Н. Өпешти, организастыг килдистиң эргелекчизинге эш Г. С. Баранованы, идеология килдизинин эргелекчизинге эш И. С. Русакты болгаш хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар талазы-биле килдистиң эргелекчизинге Г. Б. Ачыттыны сонгаан.

Чагаа парлаттынган соонда

1962 чылдың декабрь 2-де «Шын» солунга «БОЛДУНАР АРГАЛАР БАР» деп эге-биле шүүмчүлелдиг үүл парлаттынган. Ында Кызыл хоорайның чамдык үлетүр бүдүрүлгелеринде, транспорт организацияларында клубтарның ажылында амыдыралдан хоорулчак, ылангыя оларда хөй-ниитичи шугум-биле ажылдаар чоруктуң эгелевейн турарын автор бижээн.

Ол үүл парлаттынган соонда, профэвилелдер чөвүлелиниң президиуму ол клубтарның ажылын хынап көрген болгаш «Болдунар аргалар бар» деп үүлдү чугаалажып көрген. Ол үүлде айыттынган фактылар шын болуп бадыткаттынган болгаш хоорайның культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидеринге ажыктыг сүмелерни берип турар деп президиум биске дыңнаткан.

Профэвилелдер чөвүлелиниң президиуму «Шынның» бо үүлүнге үндезилээш, хоорайның клубтарының болгаш кызыл булуңнарының ажылын экижидер сорулга-биле дараазында хемчеглерни алырын айыткан:

Хоорайның клубтарын кады ажыглаар чурумну доктаадыр, оларга албан организация черлерин быжыглаар болгаш шеф дузаламчызын көргүзер. Чижээ, типография клувунга бүгү-ле кижизидилгелиг болгаш организас-массалыг ажылдарны организастаарын, бот-тывынгыр уран үүлдү хөгжүдерин типографияның, «Тувинская правда» болгаш «Шын» солун редакцияларында месткомвар боттандырыр чорудар. Оларны Республиканың хөгжүм-шин театры шефтээр. Пассажирлер АТК-зының клувун даараныла комбинады кады ажыглаар, оларны музыка училищези шефтээр болгаш оон-даа өске.

Бо үүлдү боттарының хуралдарында чугаалашкаш, клубтар болгаш киноустановкаларның ажылын экижидеринче, аңаа хөй-ниитичи активти калбаа-биле кириштиреринче угланган хемчеглерни алырын чурт үлетпүрүүнүң, көдээ ажыл-агыйның, күрүне албан черлериниң профэвилел обкомнарынга, Кызыл хоорайның республиканың совхозтарының профэвилелдериниң месткомнарынга база ажылчын комитеттеринге дааскан.

Амгы үеде республиканың культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының хынаалазын чорудуп турар. Оларның ажылынга дузалаары-биле профэвилел ажылдакчыларының бөлүү районнарже үнүпкен.

...Бис ам келир дүжүттүң суурун... кыжын тургузуп, бодунуң аргаларын санап, кижилерни... тараа, эзт, сүт болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин көвүдедиринче мобилизастаар ужурлуг бис.

СЭКП ТК-ның Президиумунга эш Н. С. Хрущевтүн бижиинден.

Тарылгага белеткел багай

Партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның колхозтары болгаш совхозтары чеди чылдың бешки чылында чедип алыр сорулгаларын тодарадып турар. Тарылга шөлдерининг 70 хуузун аъш-чемнин кол культуразы болур кызыл-тас эзлээн турар. Арбайның болгаш чочак-тараанның тарылгалары дыка калбарар. Бистин республикага мал чеми культураларның тургузуунда кол черни кукуруза эзлээр болгаш оон тарылгазы 42 мун га чедер.

1961 чылда херек кырында алдынган дүжүт-биле деннээрге, бо чылын бир гадан ортумаа-биле кызыл-тастын дүжүдүн 1,6 центнер, кукурузанын — 2,5 катап, картофельдин, ногаа-бахчи культураларының—3,7 катап бедидери көрдүүнүн турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бедик дүжүттерни чедип алыр болгаш мурнакчы дуржулганы шингээдип ажылаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни декабрьда-ла ажылдап кылган турган. Чижээ, Каа-Хем районда «Кызыл тук» колхоз (даргазы эш Фоменко, агроному эш Чихачёв) 1963 чылда тараа кудуталарының га бүрүзүнден 13,5 центнер дүжүтү алыр, кукурузанын дүжүдүн барык ийи катап бедидер деп планнаан, одуругларының аразын сайзырадыр культураларның 550 га шөлүнге өдек төгөр болгаш оон-даа өске агротехниктиг хемчеглерни ажылдап кылган.

Херек кырында ол ажылдап кылдынган эки хемчеглер ам үеде саазын кырында артып турар. Колхозта амга чедир үрезиннер арыглаттынмаан, өдек сөөртүлгезин организаставаан, шаннарда тараалар изип үрелип турар, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинин планы күүсеттинмээн.

Ол колхозтун социалистиг чарыштыг кожазы Ленин аттыг колхозта (даргазы эш Бархатов, агроному эш Брагин) байдал база ындыг. Мында база-ла ажылдап кылдынган эки план саазын кырында артып турар. 1962 чылда колхозтун тарылгаларының 5 хуузу бегелээр (өртеннээр) чорукка алыскан турган. Бегелээр чорукка удур үрезиннерни хоранныаар хемчегни сөөлгү чылларда эш Брагин херекке албаан. Ам колхозчуларда быжырган хлебтин өнү көксүмээр, шынары куду болуп турар. Моон үжүрүнде үрезиннерни нарын машиналарга каш катап арыглаар, а үрезин участоктарынга чажар үрезиннерни орнаар херек.

«Шекпээр», «Сүт-Хөл», «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Тиилелге», «Өөк», «Тес-Хем» совхозтарда үрезиннерни тарылгага белеткээр ажыл багай чоруп турар. Республикада хынаттынган 54 мун тонна үрезиниң чүгле 9,2 мун тонназы азы 17-ле хуузу арыг талазы-биле чажар шынарынга чедер болган, 3,5 тонназы өл-шыгы улуг болганындан үрелип турар, 10,7 мун тонна үрезинни үнүүчели куду болганындан эки үрезинге орнаар апаар. Тараа арыглаар машиналар аная турар болгаш үрезин тараалар ажык черлерде чыткылаар дээн үүре колхоз-совхоз будүрүлгезинин эргеледдеринге, көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга билдингир. Ындыг болзадаа бо четпестерни узуткаар талазы-биле шынгыы хемчеглер алдынмайн турар.

Республикада часкы тарылгага техниканың белеткели база эки эвес. Тракторларның ниити санының 50 хуузу, трактор андазыннарының—42,2 хуузу, сеялкаларның болгаш культиваторларның — 41 хуузу белен. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйлары, «Барлык», «Тес-Хем» совхозтар эрткен чылдын дөртү кварталында тракторлар септелгезинин планы күүсеттээннер, оларда тракторларның 50—70 хуузу белен эвес. Барыын-Хемчикте «Большевик», «Мурнакчы» колхозтар, «Тээли» совхоз, Бии-Хемде «Өөк» совхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар андазын, сеялка септелгезинге шуут кирбээн.

Бедик дүжүттер болгаш чер ажылының одуруглар аразын сайзырадыр системазының дугайын чугаалап тургаш, чемишчидилгелер дугайын чугаалавайн барып болбас. Ам үеде Чөөн-Хемчик, Танды районнарының колхозтары, «Элегес», «Найырал», «Межегей», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар шөлдерде өдек сөөртүлгезин чорудуп турарлар. Ынчаарга чамдык ажыл-агыйларда бо чугула агротехниктиг хемчег чоруттунмайн турар. Олар сөс кырында кукуруза дээш чугаалап турарлар, а херек кырында оон шөлүн чемишчитпейн, чыл бүрү багай дүжүтү ап турарлар. Маная Бии-Хемнин, Өөрүнүң колхозтары, «Тээли», «Улуг-Хая» совхозтар хамааржыр. Олар ам база-ла өдек сөөртүлгезин организаставаннар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны (эш Абрамов) сөөлгү чылдарда үрезин хоранныаарынга чүгле гранозон сөөртүп эккеп турар. Оны тарылга эгелээринин мурнуу чарыында азы тарылга чоруп турда эккээрге чамдык үрезиннер хораннаттынмайн, ол хевээр чаштынып, дүжүтке багай салдарны чедирип турар. Үрезинни чажарының мурнунда 2 ай болгаш харын-даа 6 ай бурунгаар хораннаа болур өске хоран үүлдерни, «Сельхозтехника» сөөртпейн турар. Моон соңгаар бо айтырыгже кичээнгей салза чогуур.

Бо кызын Тывада, ылангыя чөөн талакы районнарда хар улуг дүшкен. Ынчалза-даа ону тарылгага ажыглаарын кым-даа бодавайн турар. Чамдык черлерни булукталдырар хемчегни дораан организастаза чогуур.

Тыванын тараажыларының мурнунда улуг сорулга туруп турар. Чазын олар 200 мун гадан ажыг черни андарар, чүс-чүс мун гектар чазын чажын тарыыр культураларны тарыыр болгайлар. Ынчангаш часка эң хынамчалыг белеткенир, чаңгыс хүнүү-даа халас эрттирбес ужурлуг.

В. УТКИНА,
Күрпланның улуг экономизи, агроном.

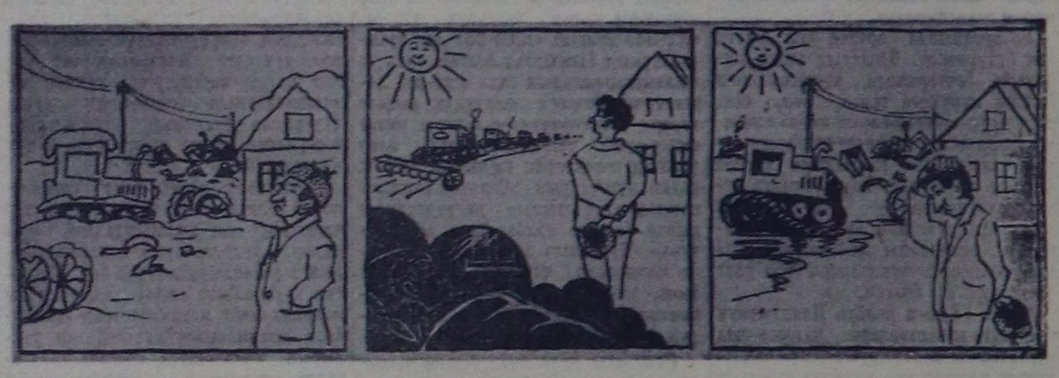

«Техника септээринге далашкаш чоор,
Теннивецер, маажымнаңар»—дигилээштин.
Колхозунуң даргазы эш сезик-даа чок
Колчуй берген, хертеңейнип базып турган.

Удуп чыткаш, дүжээн дүжү тоолда дег,
Уттундурбас, «тиилелгелиг» тулчут болган:
Тракторлар, машиналар солдаттар дег
Тырый туруп, чыскаалыпкан эртип турган.

Часкы эртен оттуп кээрге, чүү дээр силер,
Чаржынчыг-даа, ыянчыг-даа, хараалыг-даа,
Бертик-бежел машиналар ховушөлде
Биеэ хевээр, өскүссүрээн, озаңналган...

ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРНЫ ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨРҮП ШИИТПИРЛЭЭРИ

Эш Н. С. Хрущевтүн «ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери» деп, илеткелдериниң болгаш чугааларының үшкү тому

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистин чуртувус экономиканың күчүлүг көдүрүүшкүнүнүн, улустун чаагай чоруунун өзүлдезинин, эртем болгаш культураның чечектелиишкининиң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп турар.

Коммунистиг ниитиледи тургузарының чайлаш чок негелдериниң биреэзи болза күчүлүг үлетпүр-биле чергелештир, чечектелип, бүгү талаа-биле хөгжүп турар болгаш бедик продуктулуг көдээ ажыл-агыйны тургузары болуп турар. Ол чокка, СЭКП-нин Программазында айыттынган сорулгаларны—көдээ ажыл-агый продуктуларынга чурттуң өзүп турар негелдерин, ажылчы чоннуң амыдыралының деннелин улам экижидерин эң кыска хуусаада долу хандырарын боттандырар арга чок.

Чурттун экономиктиг хөгжүлдезинин шиитпирлээр өйү келген сорулгаларын ленинчи ёзу-биле көрүп шиитпирлээринин кайгамчык үлегерчижээ болза 1953 чылдан эгелеп бистиң партиявыстын, эш Н. С. Хрущевка баштаткан оон Төп Комитединиң көдээ ажыл-агый талазы-биле ажылдап кылган болгаш боттандырганы улуг хемчеглери болуп турар. Колхозтар база совхозтарның экономиказын хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга, коммунизм тургузуушкунунун бүгү чорудулгазынга ол хемчеглериниң революсчу чаартыкчы салдары кайгамчык улуг.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болган ноябрь Пленумунун доктаалдары, улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургузар дугайында эш Н. С. Хрущевтүн илеткели—үлетпүрүү, тудугну болгаш көдээ ажыл-агыйны башкарын сайырангайжыдар талазы-биле партияның, оон Төп Комитединиң чорудун турар организакчы болгаш политиктиг кайгамчык улуг ажылдарында чугула үе-чада болган.

Көдээге организакчы ажыл, колхоз болгаш совхоз будүрүлгезинин хөй санныг курлавырларын мобилизастаар болгаш чер база мал ажылын дүрген өстүрүнүн эргелеңге-ажыынга оларны ажыглаар талазы-биле бистин партиявыс сөөлгү чылдарда улуг дуржулганы чыылдырган. Коммунизмни калбартыр тургузуп турарының үезинде социалистиг улуг көдээ ажыл-агыйны удуртурунун практиктиг болгаш теоретиктиг чугула айтырыглары ол ажылдарның чоруп турганының үезинде шиитпирлеттинип турар.

Партияның XX, XXI XXII съездилеринин, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде, Н. С. Хрущевтүн илеткелдеринде болгаш чугааларында ленинчи идейлернин үндезининге көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ынай шашкын көдүрериниң үндезин айтырыглары ажылдаттынып кылдынган болгаш колхоз база совхоз будүрүлгезинин кол угланыышкыннарын эртем ёзузун барымдаалап ханы тодараткан.

Партия активинин, колхоз база совхозтарның ажыл-ишчилериниң, будүрүлге эргеледдериниң удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң күзелин барымдаалааш, СЭКП ТК-ның 1953 чылда болган сентябрь Пленумундан эгелээш, эш Н. С. Хрущевтүн көдээ ажыл-агый айтырыглар талазы-биле илеткелдерин болгаш чугааларын парлап үндүрер деп СЭКП Төп Комитеди шиитпир хүлээп алганын парлалга дамчыштыр дыннаткан болгай. Политиктиг литература талазы-биле Күрүнениң ном үндүрер чери «ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин» бирги болгаш ийиги томнарын моон мурнунда парлап үндүрген. Чоокта чаа оон үшкү томун парлап үндүрген. Ында 1958 чылдын январьдан 1959 чылын мартка чедир үеге хамааржыр материалдарны киргген.

Үшкү том эш Н. С. Хрущевтүн 1958 чылдын январь 25-те Москва областын көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга «Москва областын колхозтары болгаш совхозтары эзт болгаш сүт бүдүрериниге үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг» деп чугаазы-биле ажыттынып турар. Тараажыларның Бүгүүвилел чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтүн 1958 чылдын февральдын 18 болгаш 19-тагы чугаалары «Улустарның найыралының болгаш акы-дүнмалышкы чоруунун чайынначак көргүзүү» база «Совет хөвен ажылын улам ынай көдүрер дээш» деп ат-биле киргеннер. 1958 чылдын март 27-де болган ССРЭ-нин Дээди Совединин бешки чыжынын бирги сессиязынга «Колхоз тургузуун улам ынай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларны эде организастаар дугайында илеткелинин тезизи болгаш илеткели. 1958 чылдын апрельдин 18-те болган ВЛКСМ-нин XIII съездизинге «Коммунистиг ниитилелдин идепкейлиг болгаш медерелдиг тургузукчуларын кижизидер» деп чугаазы. 1958 чылдын июньнун 17-де СЭКП ТК-ның Пленумунга «МТС-тин ажылдаанны дээш ыавыла дужаалганы болгаш натура төлевирни дүжүрер дугайында, көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин чаа чурумнуун, өртектеринин болгаш негелдерининн дугайында» илеткели. 1958 чылдын октябрь 17-де Калиновка суурунун колхозчулары-биле «Ажыл-агыйны угаангыр башкарынар, чаа-чаа деннелдерже үнүнер» деп ат-биле үнген беседазы, 1958 чылдын декабрьнын 15-те СЭКП ТК-ның Пленумунга «Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин сөөлгү беш чылдын түннелдери болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин моон соңгаар улам улгаттырарының сорулгалары» деп илеткели, СЭКП-ниң эзлчег чок XXI съездизинге «1959—1965 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдерининн контроль чурагайларының дугайында», 1959 чылдың январь 27-де—«Чеди чыл планын чедишкинниг күүседир» деп илеткелинден материалдар, Украин ССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун, Министрлер Чөвүлелинин болгаш Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң 1959 чылдың май 11-де республикага Ленин ордени тывысканы-биле холбаштыр болган байырлыг хуралынга «Коммунизм тургузукчуларының бирги одуруунга чорууру улуг алдар» деп чугаазы болгаш өске-даа материалдар ук томга киргеннер.

Үшкү томда киргген материалдар болза көдээ ажыл-агыйның будүрүкчү күштерин бүгү хемчег-биле хөгжүдер дээш партияның демиселинин чугула үе-чадазын көргүзүп турар. Эш Н. С. Хрущевтүн бо үеге хамааржып турар чугааларында улуг айтырыглар көдүртүнген. Олар амыдыралдың негелдеринден үнүп кээп турар болгаш шиитилел будүрүлгезинин эң-не чугула негелдеринге дүгжүп, социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин ханы чорудулгаларынга хамааржып турар.

Машина-трактор станцияларын эде организастаар болгаш колхозчу тургузугну улам ынай хөгжүдер дугайында эш Н. С. Хрущевтүн чугаалары улуг принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Көдээнин социалистиг чаартылгазы дээш демиселге МТС кончуг улуг рольду ойнаан. Машина-трактор станцияларын тургускан чорук көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге техниктиг эң ханы революцияны болдурган. Оларның дузазы-биле социализм дээш демиселге ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күчүлүг эвилели быжыккан болгаш хөгжээн.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунун (1953 чылда) соонда бистин чуртка колхоз тургузуун хөгжүдеринге база быжыглаарынга чаа үечада эгелээн. Көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг базазын күштелдирер болгаш колхозтарны, МТС-терни база совхозтарны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле, колхозтарны башкарарын улам демократчыдар талазы-биле партия эзлээн хөй хемчеглерни боттандырган. Будүрүлгени хөгжүдеринге колхозтарның болгаш колхозчуларның материалдыг сонуургалының ленинчи принципин практикага шынчы боттандырарынче улуг кичээнгей салган турган. Ол хемчеглернин түннелинде колхозтарның хөй нуруузу тускай эртемниг хөй санныг кадрларлыг, улуг болгаш экономика талазы-биле быжыг ажыл-агыйлар апарганнар; колхозтарның орулгалары дүрген өскен болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралы бедээн. Чон-биле сырый харылзаалыг Коммунистиг партия амыдыралды эки билир болган ужурунда ол өскерлиишкиннерни барымдаалавайн барып шыдавас турган. Ам колхозтар улуг капитал салыышкыннарны кылып, техникалыг болуп, оларны шын ажыглап шыдаар апарган турган. Колхозтарның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының формазынга өскерлиишкинни киирер дугайында айтырыг быжып четчип келген турган. Чаңгыс черге ийи эзлерниң—колхоз биле МТС-тиң—бар болуп турганы техниканың ажыглалынга харыылаар эз чок база харыысалга чок чорукту төрүттүндүрүп, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн өзүлдезин моондактавышаан, продукциянын үнезин аартадырынче аппар чыткан. Колхозтарның ёзулуг шын хереглелдери-биле МТС-ти дамчыштыр оларны хандырарының аразында чөрүшкек чүүлдерни чайладыры херек апарган.

«Бир эвес чаа байдал туруп турда-ла, боду херек чок апарган эрги формадан халбактанмышаан турар болзувусса, бис улуг частырыгны кылып болур бис. Мону кижи бүрүзү тодаргай билген турар ужурлуг... Кайы-бир форманы меңгежидер дээр кандыг-бир оралдажышкын болза эрте-даа ийикпе, орай-даа ийикпе будүрүкчү күштерниң хөгжүлдезин моондактап эгелээр.

Ам болза күрүне биле колхозтарның аразында МТС ышкаш ындыг харылзаштырыкчы звено чокка туруп болурунун аргазы бар апарган ындыг үе келген. Ол чүл дизе, бистер колхозтургузуунун хөгжүлдезинин чаа үе-чадазында туруп турарывыс ол-дур» деп, 1958 чылдын март 27-де болган ССРЭ-ниң Дээди Совединин бешки чыжынын бирги сессиязынга илеткелинге эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

МТС-терни эде организастаар база техниканы колхозтарга садар дугайында айтырыгны эш Н. С. Хрущевтүн инициативазы-биле Төп Комитет дидим көдүрүп үндүрген болгаш бүгү улустун чугаалажып көөрүнге киргген.

Улустун коллективтиг угаанынга даянгаш, партия, Төп Комитет нарын айтырыгны шиитпирлээринин эң шын аргазын тыпкан. Ол дээрге шынап-ла дидим шиитпир болган. Чүвениң ужуру чүдел дээрге, Сталинга чүүүр үеде частырыглыг, хоралыг айтыышкыннарны күүседип турган. Амыдыралды багай билир болганындан Сталин колхозтарга бүзүревейн турган, оларның социалистиг кол шынарын, ажыл-агыйның социалистиг формазындан тыптыр оларның аргаларын үнелеп көрбейн турган. Колхозтарга тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа техниканы садар дугайында бодал безин ында чок турган. Күрүненің электри системазындан электри энергиязын ажыглаарын безин ол үеде колхозтарга чөпшээреевейн турган. Колхозтар будүрүлгенің кол чепсек херектерин эзлеп болбас болгаш эзлевес-даа ужурлуг деп Сталин санап турган. Колхоз тургузуушкунунга база экономиктиг политикага Сталинның ол шын эвес чүүдүн партия, оон ленинчи Төп Комитеди шиитпирлин-биле ап октаан.

Колхоз тургузуун улам хөгжүдерининн болгаш быжыглаарының, көдээ ажыл-агый будүрүлгезин улам калбартырының эрге-ажыынга дүүштүр, МТС-терни эде организастаар болгаш техниканы колхозтарга садар дугайында бүгү улустун чаңгыс эпсеткил-биле чүүлдүг деп көргенин шиитпир хүлээп алдынган. МТС-терни эде организастааны болгаш техниканы колхозтарга сатканы коллективизациянын ленинчи политиказының тиилээнинин соонда, социалистиг көдээ ажыл-агыйның тургузуушкунунда эң улуг, эң чугула ужур-дузалыг болуушкун болган. МТС-терни эде организастааны болгаш техниканы колхозтарга сатканы, черни болгаш көдээ ажыл-агый техниказын чаңгыс холга мөөннээн чорук күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрүнүн күчүлүг чаа идиишкин болган. Ханы революсчу бо хемчеглерни Коммунистиг партия кайы хире чиге мерген болгаш чогуур өйүнде боттандырганын амыдырал көргүскен. МТС-терни эде организастааны болгаш техниканы колхозтарга саткан чорук бүгү улус-биле калп коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржиринге колхозчу массаларга делгем орукту ажыткан.

Партияның чыылдырганы коммунизм дээш демиселдин дуржулгазын

Комсомолчуларнын чүткүлү ол-дур

Чөөн-Хемчик районунун «Суг-Хөл» совхозунун ажыл-агыйынын бүгү-ле адырларында комсомолчулар болгаш аныяктар улуг көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Совхозта 25 комсомол эге организацияларында 700 ажыг комсомолчулар бар. Олардан 452 комсомолчулар совхоз бүдүрлгезинде ажылдап турар.

Комсомол эге организациялары 1962 чылда боттарының аргаларын болгаш курлавырларын өөренип көргеш, бедиткен хүлээлгелерни ап, оларны чедиишкиниг күүседип шыдаан.

Комсомол организациязы аныяк саанчыларының күжү-биле 500 тонна сүт саар турган, 689 тоннаны сагган. Мал ажылынга доктаамал ажылдаары-биле 40 комсомолчуларны фермаларже комсомолчу путёвкалар-биле чоруткан. Комсомолчулар болгаш аныяктар 3,5 муң баш аныйларны болгаш хураганнарны, 1072 баш хаван оолдарын, 459 бызааларны алды ай назылыг кылдыр доруктуруп өстүрген.

Совхозта комсомолчу-аныяктарның беш сүт-бараан фермалары ажылдап турар. Сүт саалдазын көвүдедир дээш саанчылар ортузунга социалистиг чарыштыг калбартып, ооң түннелин үргүлчү үндүрүп келген. Алдан-Маадыр салбырының Сарыг-Булун, Бора-Тайганың Ортаа-Тал сүт-бараан фермаларының коллективтери коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп-бедик атты чедип алгаанар. Сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка бирги черни Ортаа-Тал фермазы доктаамал өөдеп турар. Ол ферма чылда 82,5 тонна сүт саар планын 143 тонна кылдыр күүсеткен. Ук ферманың коллективи ВЛКСМ райкомунун, ол ышкаш совхозта парткомнун болгаш совхоз дирекциязының фермалар аразынга шилчиир кызыл туктарын быжыг тудуп турар.

Хөй сүт саап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар комсомолчу саанчыларның саны өскен. Чижээ, саанчылар О. Дадым, М. Ыдык-Хуна, О. Карбы, О. Шортак, О. Кыр-оол, М. Көк, Т. Надя, Т. Брайна боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1460-дан 1592 кг чедир сүттү саап алганнар.

Кукуруза тарып өстүрери-биле комсомолчу аныяктарның дөрт звенозун эрткен чылын организастаан бис. Ол звенолар 1240 гектар шөлге кукурза тараан. Кукурзаның ногаан массазы ниитизи-биле багай эвес болган. Бора-Тайга салбырында Сарыглар Далаа, Алдан-Маадырда Монгуш Ымыр-оол оларның звенолары бир гектардан ортумаа-биле 350—450 центнер ногаан массаны ажаап алган. С. Далаа ВЛКСМ ТК-ның «Аныяк кукурузачы» деп демлээ-биле шаннаткан. А Монгуш Ымыр-оолга ВЛКСМ обкомунун Хүндүлел бижиин тывыскан.

Ниитинин мал ажылынга мал чемнери белеткээр талазы-биле комсомол обкомунун чарлаан шалыпчы айынга совхозта комсомол организациялары идепкейлиг киришкен. Комсомолчу-аныяктардан тургускан сиген белеткээр 17 звенолар 2457 тонна сигенни белеткээн. Сиген белеткээр звенолардан О. Даш-оолдун, О. Бапай-оолдун, О. Калчан-оолдун, К. Экер-оолдун удурткан звенолары 84-тен 126 тонна чедир сигенни белеткээш, ВЛКСМ обкомунун хүндүлел бижиктери-биле шаннатканнар.

Совхозта тускай эртемниглернин хөй кезии комсомолчулар. Кол зоотехник Н. Васильев, Алдан-Маадыр салбырында зоотехник О. Биче-оол, Бора-Тайгада агроном М. Чечен болгаш өске-даа тускай эртемниглер бот-идепкейлиг, кызымаккай ажылдап турар. Совхозтун механизаторларының 80 ажыг хуузу аныяктар. Комбайнерлер М. Дүндерик, О. Очур-оол, Т. Дыртый-оол күску дүжүт ажаан алыышкынынга бедик көргүзүүлерлиг ажылдаан. Трактористер О. Чычаан-ол, Х. Очур, М. Тока, чолаачылар М. Кертик-оол, О. Конгар-оол, М. Чечен-оол техниканы камныг эдилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Совхозта культура одаглары болур алды көдээ клуб, бир культура бажыны, бир төп, алды көдээ библиотека доктаамал ажылдап турар. Клуб бүрүзүнүң чанында янзы-бүрү бөлгүмнер бар. Суг-Аксында культура бажыңына саанчылар хүнүн организастап эрттиргени солун болган. Клуб бүрүзүнге диспуттарны, номчулга конференцияларын, дыштанылга кежээлерин эрттирип келген.

Аныяктарның политөөредилгезинче комсомол организациялары кичээнгей салып, чамдык боттуг хемчегларни ап турар. Амгы үеде 15 политбөлгүмнерде 220, кежээки школада—164, техника өөредилгезинде — 128 аныяктар хаара туттунган. Механизатор мергежилгеге 40 кыстар улуг сонуургалдыг өөренип турар. Техника өөренир бөлгүмнерниң башкылары О. Анай-оол, О. Аралдүү, В. Степанов кызымаккай ажылдап туарр.

Эрткен чылын чедип алган чамдык чедиишкиннер-биле жады комсомол организацияларының ажылчорудулгазында четпестерни демдеглээри чугула. Аныяк өскенниң ортузунга политкижиздилгелиг, агитас-массалыг ажылдарны кошкак чорутканының түннелинде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаар, арагалаар, хулиганнаар, оорлаар чоруктарның фактыларын чамдык аныяктар хөй удаа болдурүп турган. Хөй-ниитинин хөреңгизин оорлаан О. Ол-Сарыг, О. Дүкүр-Кара, арагалааш шош-содаа кылган О. Чыргал-оол, О. Оолак, Ч. Иван, К. Ондар олар кеземче харыысалгазынче киргеннер.

Совхозта ВЛКСМ комитеди, ооң эге организациялары эрткен чылдың частырыгларындан чогуур түннелди үндүрүп, боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, 1963 чылда аныяктарның күжү-биле 700 тонна сүттү саар, 450 бызааларны, 4500 анай, хураганнарны, 4500 дагааларны, 1500 хаван оолдарын алды ай назыга чедир доруктуруп өстүрер, Ак-Даш сүт-бараан фермазын электрижидер, Ортаа-Тал, Сарыг-Булун фермаларын радиожудар, үш коллективке коммунистиг күш-ажыл коллективтери деп атты чедип алыр, бир хойжу бригаданы организастаар, 50-ден эвээш эвес аныяктарны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атка чедирер, Суг-Аксы суурга спортчу стадионну тудар деп хүлээлгени алган.

Х. МОНГУШ,
совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСКА

Брянскиде орук машиналары түдүүнүң заводу бодунуң продукциязын хөй-хөй даштыкы чурттарже чорудуп турар. Коллектив амгы үеде Куба Республиканың чагыгларын улуг көдүрлүүшкүн-биле күүседип турар. Эрткен чылын хосталганың ол ортулуунче 54 грейдерлерни чоруткан. Ам база-ла Кубага ындыг машиналарны завод бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): В. Г. Сильянов болгаш ооң бригадазындан ажылчыннар П. Т. Плешков биле В. С. Слинько олар Кубаже чорудар автогрейдерни эптеп турлар.

Фото **И. Рабиновичнин.** (СЭТА-ның фотохрониказы).

Күүсеттинмээн аазаашкын

Туран хоорайдан чээрби алды километр черде тайгада ажылчын суур бар. Райүлетпүр комбинаттын ыяш белеткээр участогунун ол сууру он ажыг чылдарда туруп келген. Ында үжен ажыг ажылчыннарның өг-бүлелери доктаамал ажылдап, чурттап турар. Оларның амыдыралынга эргежок чугула хереглелдерин хандырар садыг, эмнелге пунктулары, школа чок, солун, сеткүүлдерни доктаамал эккеп турар почта харылзаазы чок. Ынчангаш ажылчыннар район төвү-биле аргыжарынга бергедээшкинге таварлажып, оларның школачы уруглары шактар үзүп азы шуут өөренмейн баар ужурга таварлажып турар. А солун, сеткүүлдерни, чагаалларны ында-хаяа чорумал кижилер дамчыштыр чорударга озалдаашкын-биле кээп турар.

Оларның бо чугула негелделерин хандырары-биле ажылчыннар райүлетпүр комбинадының директору эш Костенков-биле хөй удаа чугаалашкан. Оларны бүрүү-биле кылып бээрин эш Костенков эрткен чылдың май 1-де аазаан. А аазаашкын амдаа күүсетинмейн турар.

Ч. ООРЖАК.
Д. БАЙЫР.

Бии-Хем район.

Ростов областче

Бистиң республиканың мурнакчы башкыларының 6 кижи составтыг бөлүү Ростов областың школаларының ажылының дуржулгазын таныжары-биле ынаар чорупкан.

Олар аңаа баргаш, ол областың башкыларының дуржулгазын өөренип, ийи чылчыларны болдурбас дээш санчаар ажылдап турары-биле таныжарлар.

Дыштанылга кежээлери

Тожу районнун «Совет Тыва» колхозунда хөрээженнер чөвүлели колхозта культура бажынынын чөвүлели-биле, чалбан организация черлеринде болгаш школада профэвилел месткомнары-биле кады колхозчуларның культурлуг дыштанылга кежээлерин организастап турар.

Эрткен чылдың декабрьның бирги чартында суббота кежээзинде «Аас-кежик деп чүл?» деп темага кежээ организастадывыс. Ол кежээге 312 колхозчулар киришкен. Аас-кежик деп чүл дээрзинин дугайында 14 кижи саналдарын бергеннер. Улуг назылыг колхозчулар Бичемей, Чолдак Серен, Норжунмаа олар шаанда байларга хөлечиктеп, аштренги, эртем-билиг чок чурттап чорааны-биле ам үеде колхозчу амыдралда омак-хөглүг, бай-шыырак культурлуг чурттап турары, боттарынын оолдар, кыстары школаларга күүгненин долу хандырылгазынга өөренип, ортумак эртемни чедип ап, төрээн колхозунун ажыл-агыйынын түс-түс адырларында ажылдап турары-биле деннештирип чугаалаанын чон сонуургап дыңнаан. Ооң соонда янзы-бүрү оюннар болгулаан. Ол кежээни организастыг эрттиреринге хөрээженнер чөвүлелиниң кежигүннери Каяк Кол, Зоя Өдекпен болгаш ооң-даа өскелер эки киришкеннер.

Декабрьның ийиги чартында бир субботада «Эң эки кежээки платье» деп темага бир кежээ организастаан. Ол кежээге 328 колхозчулар киришкеннер.

Аная даараныла болгаш аргылда бөлгүмнериниң киржикчилериниң даарааны 37 кежээки платьелер болгаш ооң-даа өске чүүлдернин база культура-амыдыралдың бөлгүмнериниң кылып турар чүүлдериниң делгелгези болган.

Бөлгүмнернин бо кылып турар ажылдарын колхозчулар магадап көргеннер. Ол кежээге «Эң эки кежээки платье» даарааны дээш Т. Маады бирги черни, М. Манзай-оол ийиги черни, А. Чигжит, 70 харлыг Салчак Өшкү-Саар үшкү, дөртү черни эзлээннер.

Д. Дамба хой дүгү-биле салаалыг хол хаптары, аът чели-биле ук аргааш, 60 ажыг харлыг Норжунмаа чечек даараш, эмчи Баинова стол шывыы шокарлап даараш, эки түннелдерни чедип алгылааннар.

Аъш-чем кылыр бөлгүмнүң киржикчизи М. Манзай-оол бирги черни эзлээн.

Ам бо айда «Эртем чедип алыр дээш мээн чүткүлүм» деп темага кежээ организастаар бис.

С. САЯНА,
колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Оолдап эгелээн

«УТКА 25 чылы» совхозтун Ак-Туруг салбырында малчын эш С. Дастак хой ажылынга он үш чыл болган. Ам ооң кодаанында төрүүр 700 хой бар.

Чайны семиртилгени эки организаставышаан, кыпкы одарны чөп ажыглап турарындан малчыннын кодан хою менди болгаш хүр. Бо хүннерде эш Дастактың хою оолдап эгелээн. Баштайгы төрээн 59 хойнуң хураганы шупту менди.

Д. ШЫНАРАП.

Кыдат Улус Республикада

Кыдат чуртунга барып, ол улуг чурттуң хүндүлээчел чону-биле ужуражып, чылыг, чымчак, өөрүшкү хүлүмзүүрүг-биле долган арыннарны, характарны көөрге, ийи улуг чурттун—Кыдат биле Совет Эвилелиниң улустарының ёзулуг чангыс эви, акы-дуңмалышкы найыралы ол хире чоок-тур деп кижини базым бүрүзүнде бодандырып, сеткил-сагышты хаара тудуп кээр.

Пекин хоорайга совет туристерни Кыдат-совет найыралдын ниитилелиниң чери чалаан. Автобус херимнин хаалгазынга келирге, ол ниитилелдің коллективинин ажылдакчылары совет туристерни уткуп ап, байырланчыг амыр-мендини солчуп турган. Залга болган ужуражышкынга «Кыдат-совет найырал делгерезин!», «Кыдат биле совет улус хол-холундан тутчуп алгаш бурунгаар чоруп оларлар. Улустарның өөнге найыралы делгерезин!» деп йөрээлдерни чүве чугаалаан кижи бүрүзү салып турган. Ол орта кыдат улустун аалчылар хүндүлээр чанчылы-биле куткан аяк шайын аартап олургаш, кыдат өөнүктер-биле ижин-кара чокка хөөрешкен бис.

Ужуражыышкынның түннелинде совет туристерге Кыдаттын кино-чуруун көргүскен. Автобуска чедир бистерни үдээн кижилерден ангыда, кудумчунун ол-бо талаларында кижи-ле эмгежок. Кежээ орайтай-даа берген болза олар Совет Эвилелиниң хамаатыларынга ужуражып, байырлажыр дээш манап турганнары ол боор. Кижилернин арыннары кончуглар. Ол болза ажылчын кварталдың чазык чаагай, өөрүшкү хүлүмзүүрүг-биле долган. Автобус ырай бергижеге чедир-ле кижилер бистерже хол чайып, байырлажып турган.

Бистерни Пекинден Шанхай хоорайже үдеп турган дүштеки чемненилгенин үезинде Кыдаттың даштыкы туристер хүлээп алыр Пекин салбырының директору Дао Бы-юань мынча деп чугаалаан: «Туризм дээрге чүгле солун черлер сонуургап көөр эвес, харын улустарның эң найыралының улам быжыгарының, бот-боттарының дуржулгазын солчурунун ёзулуг бир демдээ-дир. Силерни Совет Эвилелиниң төлээлекчилери кылдыр кыдат улус хүлээп ап турар. «ЮХАО! ЮХАО!» («Найырал! Найырал!»).

Кыдаттың эң бичии хамаатыларыбиле мынаг бир ужуражышкынны утпас бис. Шанхай хоорайга барганывыстың бир хүнүнде Кыдаттың улус эрге-чагыргазының үезинде туттунган чаа ажылчын кварталды көөрү-биле чорупкан бис. Хоорайның бир кыдынга чоокшулап олурувуста чаа-чаа тулугларлыг, ногаанчыткан кварталдар көстүп келген. Автобус чаа хериниг хаалга чанынга доктааган. Оон хаалга ажыттынган соонда адыш часкаашкыны үргүлүүлей-ле берди. Херим иштинде чангыс каът кырлан бажыннарның эжиинде көк шыктыг, тарымал үнүштерлиг садчыгаштын чинге оруктарының ол-бо талаларында бичии уруглар дизе тургулапкан хол часкаан, аажок өөрүп байырлаан турганнар. Ол болза ажылчын кварталдың уруглар сады-дыр. Чеде бергеш, мендилежип, бичии уруглары чаптап, уруглар садының директору-биле ужуражып турувуста-ла ол бичии уруглар ырлажы бердилер. Оларның ырлажырының чаптанчыы аажок. Бичии кижилерниң биске аян туткан ырызын дыңнап, оларның арады-биле улам ынайлап бар чорувуста, чамдык уруглар кижизидикчилерингe-даа чагыртпайн, бистерже халчып келгилээш, бистериң холдарывысты тудуп, боттарының ада-иезин, акы, угбазы дег халбактаны бердилер. Садтың байдалы-биле таныжарда кижи бүрүзү бичии уруглары чедип алган чоруп турду. Бир көөрүмге, Василий Семенович Старинков ол-бо талазында үш уруг чедип алган, оларны чаптаар дээш өске чүве-даа көрбейн чораан ышкаш сагындыды.

Владимир Ильич Ленинин бичии чораанынын болгаш совет космонавтарның хөрек демдектерин уруглар хөреткеринге кадап бээривиске, олар четтирдивис, четтирдивис дижип, өске өөрүнге көргүскен, олары долгандыр үглээн турганнар. Хаалгаже үнүп олурувуста, олар бистиң соовустан хол чайып үдээн, чамдыктары кудумчуже үне маннажып, автобус ырай бергижеге чедирле уделгениң байырын чедирип туруп калганнар.

Ырак эвесте эге школаның чаныбиле эртип чорувуста, даштыгаа турган уруглар бистерже хол чайып, «сулянь, сулянь» (совет кижилердир) дижип, автобусту эдертир чүгүржүп турганнар.

Шанхайның ажылчыннарының профэвилел федерациязының ордузунга совет туристер база чораан. Ордунун хериминин иштинче кирип кээривиске, хөй кыдат эштер бистерни адыш часкаашкыны-биле уткуп алган. Бажыннын ийиги кадында бир өрээлге баарывыска, аныяк оолдар, уруглар элээн хөй ниити ырларны биске аян тудуп ырладылар. Оларның ырлаарынга бедик мергежилдиин, талантызын болгаш музыка-биле таарыштырганын канчап магадавас боор. Ол аныяктар ыры бөлгүмүнде киржип турар янзы-бүрү бүдүрүлгелерниң ажылчыннарыдыр. Түннелинде «Москва чоогунун кежээлери» деп ырны кады ырлажыптаалынар деп, ырның удуруткчузу саналдаан. Ынчангаш ол ырны шупту кады ырлашкан бис. Улустарның найыралы ужуражып танышканда улам быжыг, чоок, чангыс коллектив ышкаш апаары ол-дур деп кижини дораан-на бодандыра бээр турду.

Ажылчыннар ордузунун элээн хөй өрээлдерин кезип танышкан бис. Кежээкинин 9 шак ашкан-даа болза, өрээл санында бүдүрүлгелерден келгилээн улуг, биче кижилер янзы-бүрү бөлгүмнерде өөренген, танцылаан, ойнаан, номчулга чоруткан турган. Барган-на өрээлдиске бистерге илби-шидизин, танцызын, үрер болгаш хылдыг хөгжүмүн көргүстүлер.

Адак сөөлүнде ажылчыннар ордузунун ниити байдалын биске таныштырган. Ол болза Шанхайда 20 хире культура ордуларының иштинде бир кескү черни эзлеп турар культураның төп чери. Анаа хүн бүрү 8 муң хире кижи кээп турар. Политиктиг өөредилгени, янзы-бүрү бөлгүмнерни, лекцияларны анаа организастап турар. Шанхайның ажылчыннарының революстуг шимчээшкинин көргүскен павильонга хоочун ажылчыннар аныяк ажылчыннарга лекциялар номчуп, ужуражышкыннар кылып турар. Чүс муң хире номнуг, номчулга залдыг библиотека ында база бар.

Уран чүүл ансамблинде 1100 кижи киржип, уран чүүлүүн чүүл бүрү хевирлеринге өөренип турар. Ажылчыннар даараныларга, чуруларга болгаш өске-даа чүүлдерге неделяда ийи катап ажыл шагының соонда кээп өөренип турар. Ол ордуда тускай театр болгаш кино үндүрер зал, спорт оюннары кылыр өрээлдер база бар.

Ол чернин ажылдакчылары бистерни үдеп тура, «Бистиң ийи чурттун улустарының найыралы улам быжыксын!» дээш бистернин холдарывысты тудуп турганнар.

Шанхайның пионерлер ордузунга чораан кежээвис биске уттундурбазы-биле артып калган. Автобус херимнин хаалгазындан кирип олурда-ла адыш часкаашкыны динмирейле берген. Ордуже кирер эжиктин даштында шөлдүн ол-бо талаларында чыскаалдыр турупкан пионерлер-биле болгаш оларның удуртукчуларыбиле мендилешпишаан, улуг бажынның ийиги каңдынче үнүптүвүс. Чадаларның кыдыгларында, эжиктер санында бичии уруглар-ла хөй. Бир өрээлче кирип бар чорувуста, бир ool мээн холумдан туткаш четтинчипти. Өске өөрүмүү көөрүмге, база-ла кижи бүрүзү бир, ийи уругларны чедип алган болду.

Уругларның чазаш, сиилип, даарап, чуруп кылган чүүлдериниң делгелгезин көөрге кайгамчык солун. Кыдаттар илби-шиди кылырынга салымныг дижир болгай. Шынап-ла, аная кыдат пионерлернин илбизинден эгелээш элээн хөй солун оюннарын көрдүвүс. Мээн-биле четтинчип чораан 10 хире харлыг, галстуктуг, борбак хүрен шырайлыг, орланзымаар ool, спорт залынга уругларын танцылааныын көрүп турумда, херип каан хендир адаа-биле эрте чүгүргеш, сандай эккеп салып берди. Бодумга чораан хөрек, демдээн кадап бээримге, пионернин чуруму-биле ёзулааш, бодунун дылынга чүве чугаалады. Сөзүвүс билишпес болгаш, ооң фамилиязын, адрезин билип албаанын хомудаанчыг болган.

Пионерлер ордузунун бир кабинединге ооң ажылдакчылары бистернин-биле найыралдыг ужуражышкын кылгаш, уругларның культурлуг албан черлерининг бирээзи болур ол улуг ордунун дугайын таныштырды. Шанхайның пионерлер ордузу 1953 чылдын июнь 1-де уруглар камгалалының Делегей хүнүнде ажыттынган. Пионерлер ордузу школа-биле сырый харылзааны тудуп, пионерлер социалистиг билиг медерелди шингээдип алган культурлуг ажыл-ишчилер кылдыр өскен турзун дээш мораль-даа, угаан-бодал-даа, күш-дамыр талазы-биле-даа оларның эки өзүп доругарынга улуг ажылды чорудуп турар. Школаларның өөредилгезинден хостуг үезинде бүдүрүлгенин мурнакчылары-биле болгаш революцияның хоочун киржикчилери-биле ужуражышкыннар, коллективтиг номчулга, эртем-техниктиг билиг талазы-биле лекциялар, уругларның бот-тывынгыр коллективтериниң көргүзүүлери, экскурсиялар, спорт өөредилгелери болгаш оюннары дээн ышкаш янзы-бүрү культурлуг хемчеглерни чорудуп турар.

Ында ам үеде янзы-бүрү 30 ажыг бөлгүмнер ажылдап турар. Пионер ордузу 7-ден 17 хар чедир назылыг уруглар-биле ажылдап турар болгаш ортумаа-биле аная кээп турар уруглар саны хүнде 2000 кижи.

Шанхайга Кыдат-совет найыралдын бажынынга, станок тудуушкынунун заводунга болгаш өске-даа черлерге база Тяньцзинь хоорайга барган черлеривиске шак мындыг акы-дуңмалышкы чылыг ужуражышкын дугайын аажок хөйну чугаалап болур.

Кыдат улустун эрги ёзудан хосталганынга, чаа амыдыралды тудуп турганынга дуза чедиргени болгаш чедирип турары дээш Совет Эвилелиниг өөрүп четтиргенин илереткен сөстерни ол-ла чораш хөй удаа дыңнаан бис.

М. ЛЮНДУП.

ханы анализтевишаан, эш Н. С. Хрущев теоретиктиг чугула айтырыгны, ооң иштинде социалистиг өнүүнүң ийи хевириниң дугайында айтырыгны ажылдап кылган.

В. И. Ленин кооператив планын ажылдап кылып турган, өнүүнүн кооперативтиг хевириниң хөгжүлдезинин диалектиказын ажыткан. Колхозчу өнүүнү быжыглаар чорук болза бүгү улустун өнүүзүнүн ужур-дузазын кошкадыптар азы улуг, биче-даа бол кудуладыптар дээр чижектиг чамдык экономистерни, практиктерни болгаш кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин дүүредип турган. Колхозтарны совхозтарга, социалистиг кедээ ажыл-агыйның бир хевирин оон өскезинге удурланыштыр салып болбазын эш Н. С. Хрущев көргүскен. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын чуртка долу четчири-биле бүдүрер талазыбиле партиянын салган сорулгазын дүрген шиитпирлээринге социалистиг кедээ ажыл-агыйның ол-даа болгаш өске-даа хевириниң байлак аргаларын долузу-биле ажыглавышаан, оларны быжыглап база хөгжүдери чугула. Колхозчу хевир болза кедээге амгы үениң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң деннелинге болгаш хереглелдеринге долузу-биле тааржып, тараачыннарның хуузунун эргеажышын ниитилелдин, бүгү улустун эрге-ажыктары-биле дүүштүрүп турар: бодунун организациязының характериниң талазы-биле, бодунун демократтыг үндезиннериниң талазыбиле колхозчу хевир болза ажылчоннарның бүдүрүлгезин башкарарын хандырып, колхозчуларны коммунизмниң ёзузунга кижизидип турар. Оон-биле, каңы, колхозтар биле совхозтарны кайы хамаан чок анаа деннештир көрүп болбас деп Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн. Совхозтар—бо дээрге бүдүрүлгенин ниитилештириишкининин талазы-биле болгаш организастаанының деннели-биле бедик, күрүне бүдүрүлгелери, олар бүдүрүлгенин эң сайзырангайжаан аргазының, бедик культуразының талазы-биле үлегер-чижек болур хүлээлгелиг болгаш күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселге колхозтарга үлегер болур.

Кедээге—колхозтарга болгаш совхозтарга социалистиг бүдүрүлгезинин ийи хевирин сайзырангайжыдарының айтырыы партиянын XXI болгаш XXII съездилеринге эш Н. С. Хрущевтун илеткелдеринде, СЭКП-нин чаа Программазында улам ынай хөгжүттүнген. «Колхозтарга база совхозтарга бүдүрүлге хөгжүлдезинин болгаш оларда ниитилел харылзааларының сайзырангайжыдылгазының чорудулгазында кедээ ажыл-агый болза бүдүрүлгениң болгаш хуваалданын коммунистиг формазынче шилчип кирер арганы ажыдып турар ындыг эң бедик чадазынче кедүрлүр...» деп партия Программазында чугаалап турар.

«ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну болгаш кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдези» деп номнун үшкү томунга 1958 чылдын июнь 17-де СЭКП ТК-нын Пленумунга Н. С. Хрущевтун «МТС-тин ажылы дээш ыяавыла дужаалганы болгаш натура төлевирни дүжүрер дугайында, кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң чаа чурумунун, өртектериниң болгаш негелделериниң дугайында» илеткели кирген. Бо илеткел болза бистиң чурттун экономиказының хөгжүлдезинин айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле көрүп шиитпирлээриниң чайыннанчак үлегер-чижээ болган. Ол илеткелде үлетпүр биле кедээ ажыл-агыйның, күрүне биле колхозтарның, хоорай биле кедээнин аразында экономиктиг харылзааларны сайзырангайжыдарының өйү келген айтырыглары чыыттынган. Олла айтырыглар СЭКП ТК-нын 1958 чылда декабрь Пленумунга Н. С. Хрущевтун илеткелинде улам ынай хөгжүттүнген.

Коммунистиг тургузуушкуннун сорулгаларын күүседири болза ролюн херекке албайн, өш-биле кызыладып болбас ужурлуг бараан-акша харылзааларын чүгле долу ажыглаан турда күүсеттинер аргалыг. Бараан харылзааларын калбартыры коммунизм тургузуушкуннун сорулгаларынга удурланыштайн турар. Кедээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин чүгле материалдыг сонуургалдың принципин шын боттандырарынга, колхозтарга күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идиг берип турар, күрүне биле колхозтарның аразында экономиктиг шак ындыг үндезинге тургузуп болур. Күрүнеге болунун продукциязын колхозтар хостуг садарының принципи ындыг идигни тургузар.

Бүдүрүлге чорудулгазында кижилернин харылзаалары ниитилелдин бүдүрүкчү күштерининн хөгжүлдезинин деннелинге дүгжүр ужурлуг, ол харылзааларның формалары бүдүрүкчү күштернин байдалындан хамаарыштыр хевири өскерлип турар ужурлуг деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Марксизчи-ленинчи эртемнин бо эң чугула тодарадылгазын эдербишаан, бистин партиявыс хоорай биле кедээнин аразында экономиктиг удур-ледир харылзааларының формазын кеззеде чогуур өйүнде солуп турган.

Колхоз тургузуунун хөгжүлдезинин перспективин, коммунистиг тургузуушкунга оон ролюн, күрүненин колхозтар-биле харылзаазы болгаш өске-даа чугула айтырыгларны Н. С. Хрущевтун теоретиктиг ханы үндезилээни — марксисчи-ленинчи теориягa улуг салыышкын болган.

Областарның, крайларның болгаш республикаларның, колхозтарның болгаш совхозтарның кедээ ажыл-агый ажылдакчыларынга Н. С. Хрущевтун чугаалары томда улуг черни эзлеп турар.

Кижиге чүүлүүр чоруктун эң хоралыг үржуктарының бирээзи — төөгүлүг чогаадыкчы чорукка улус массанын ролюн кудуладыр чоруктуг партия чок кылган. Улустун тургусканы бүгү-ле мурнакчы, эки чүүлдерни ханы өөренири болгаш амыдыралга нептередири, оон дуржулгазынга доктаамал кичээнгей салыры, күш-ажылдың мурнакчыларының саналдарын, инициативазын деткиири — бо дээрге партиянын политиказының чугула принциви. Суурларның база кедээнин ажыл-ишчилери-биле Никита Сергеевич Хрущев сырый харылзааны тудуп турар. Чүгле 1958 чылдын январьдан 1959 чылдын майга чедир үеним дургузунда Н. С. Хрущев Курск, Смоленск, Ростов, Рязань, Тула областарга, Ставрополь болгаш Краснодар крайларга, Белоруссияга болгаш Украинага чораан. Колхозтарда болгаш совхозтарда ажыл-херектин байдалы-биле бирден бирээ чок танышпышаан, тараажылар болгаш малчыннар-биле, механизаторлар болгаш тускай эртемниглер-биле чугаалашкаш, эш Хрущев чаа-чаа курлавырларны илередиринге, бүдүрүлгенин дүрген кедүрериниң аргазын тыварынга кедээнин ажыл-ишчилеринге дузалаан. Олардан кол-кол чүүлдер — черни болгаш техниканы ажыктыг кылдыр ажыглаары, күш-ажылды шын организастаары, экономика талазы-биле эң ажыктыг болгаш бедик дүжүттүг культураларны — күзүн тарыырлар, кукуруза, чигир свёклазы, бөбөларны тарыырын сүмелээн. Эртемнин чедиишкиннерин болгаш мурнакчыларның дуржулгазын чер болганга хереглээри онза ужур-дузалыг болуп турар.

Эш Н. С. Хрущев элээн хөй илеткелдиринде болгаш чугааларында Ортаакы Азияның база Закавказьенин акы-дунма республикаларында Совет эрге-чагырганын чылдарында болган социал-экономиктиг база культурлуг кайгамчык улуг чаартылгаларның ужур-утказын көргүзүп турар.

СЭКП ТК-нын декабрь (1958 чыл) Пленумунга Н. С. Хрущевтун «Кедээ ажыл-агый хөгжүлдезинин сөөлгү беш чылдын түннелдери болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин моон сонгаар улам улгаттырар сорулга» деп илеткели чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бо болза колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинин бүгү адырларының шапкын хөгжүлдезинин, кедээнин ажыл-ишчилерининн материалдыг чаагай чоруунун бедиишкининин чылдары. Ол чылдар болза партиянын кедээ ажыл-агыйда чорудуп турар революсчу хемчеглеринге удурланып турган партияга удур бөлүктүн иштинден политиктиг хоозуракчыларның «түннелдериниң» шын эвезин база катап бүзүрелдии-биле көргүскен.

Н. С. Хрущевтун илеткелдери болгаш чугаадары коммунистиг тургузуушкуннун, кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин үндезин айтырыгларынга хамааржып турар. Олар болза амыдыралды ханы билириндан, политиктиг болгаш экономиктиг болуушкуннарның ленинчи анализинден үнүп турар болгаш өйү келген айтырыгларны чогаадыкчы ёзу-биле көрүп шиитпирлээринге өөредип, СЭКП-нин XXII съездизинин айытканы сорулгаларны дүрген боттандырарынга партияга база чонга дузалап турар. Н. С. Хрущевтун «ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдези» деп ажылдары-биле танышкаш, улустун чаагай чоруу дээш ынча хөй чүүлдерни кылып турар, совет чонну коммунизмнин бедиктеринче аппар чоруур болунун ленинчи партиязы дээш совет кижи бүрүзүнүн патриоттуг улуг чоргааралы хайныгып келир.

Кыдат Улус Республикада

Кыдат чуртунга барып, ол улуг чурттуң хүндүлээчел чону-биле ужуражып, чылыг, чымчак, өөрүшкү хүлүмзүүрүг-биле долган арыннарны, характарны көөрге, ийи улуг чурттун—Кыдат биле Совет Эвилелиниң улустарының ёзулуг чангыс эви, акы-дуңмалышкы найыралы ол хире чоок-тур деп кижини базым бүрүзүнде бодандырып, сеткил-сагышты хаара тудуп кээр.

Пекин хоорайга совет туристерни Кыдат-совет найыралдын ниитилелиниң чери чалаан. Автобус херимнин хаалгазынга келирге, ол ниитилелдің коллективинин ажылдакчылары совет туристерни уткуп ап, байырланчыг амыр-мендини солчуп турган. Залга болган ужуражышкынга «Кыдат-совет найырал делгерезин!», «Кыдат биле совет улус хол-холундан тутчуп алгаш бурунгаар чоруп оларлар. Улустарның өөнге найыралы делгерезин!» деп йөрээлдерни чүве чугаалаан кижи бүрүзү салып турган. Ол орта кыдат улустун аалчылар хүндүлээр чанчылы-биле куткан аяк шайын аартап олургаш, кыдат өөнүктер-биле ижин-кара чокка хөөрешкен бис.

Ужуражыышкынның түннелинде совет туристерге Кыдаттын кино-чуруун көргүскен. Автобуска чедир бистерни үдээн кижилерден ангыда, кудумчунун ол-бо талаларында кижи-ле эмгежок. Кежээ орайтай-даа берген болза олар Совет Эвилелиниң хамаатыларынга ужуражып, байырлажыр дээш манап турганнары ол боор. Кижилернин арыннары кончуглар. Ол болза ажылчын кварталдың чазык чаагай, өөрүшкү хүлүмзүүрүг-биле долган. Автобус ырай бергижеге чедир-ле кижилер бистерже хол чайып, байырлажып турган.

Бистерни Пекинден Шанхай хоорайже үдеп турган дүштеки чемненилгенин үезинде Кыдаттың даштыкы туристер хүлээп алыр Пекин салбырының директору Дао Бы-юань мынча деп чугаалаан: «Туризм дээрге чүгле солун черлер сонуургап көөр эвес, харын улустарның эң найыралының улам быжыгарының, бот-боттарының дуржулгазын солчурунун ёзулуг бир демдээ-дир. Силерни Совет Эвилелиниң төлээлекчилери кылдыр кыдат улус хүлээп ап турар. «ЮХАО! ЮХАО!» («Найырал! Найырал!»).

Кыдаттың эң бичии хамаатыларыбиле мынаг бир ужуражышкынны утпас бис. Шанхай хоорайга барганывыстың бир хүнүнде Кыдаттың улус эрге-чагыргазының үезинде туттунган чаа ажылчын кварталды көөрү-биле чорупкан бис. Хоорайның бир кыдынга чоокшулап олурувуста чаа-чаа тулугларлыг, ногаанчыткан кварталдар көстүп келген. Автобус чаа хериниг хаалга чанынга доктааган. Оон хаалга ажыттынган соонда адыш часкаашкыны үргүлүүлей-ле берди. Херим иштинде чангыс каът кырлан бажыннарның эжиинде көк шыктыг, тарымал үнүштерлиг садчыгаштын чинге оруктарының ол-бо талаларында бичии уруглар дизе тургулапкан хол часкаан, а

НОМЧУКЧУЛАРГА

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн чаа, шынарлыг, бедик деннелдиг чогаалдары дээш

Совет Тыванын экономиказынын, ажыл-агыйынын хөгжүлдези аажок бедиш, социалистиг чаартылгаларның түңнелинде, улуг-улуг чедишкиннерлиг болуп турары-биле холбаштыр, тыва улустун культуразын, уран чүүлүн амгы үеним сорулгалары-биле деннештир улам сайзырадыры негеттинин турар. Ону барымдаалаш, эрткен чылдың эгезинде СЭКП обкомунун бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн эң эки чогаалдары дээш ийи чыл хуусаалыг конкурсту чарлап, доктаал үндүрген.

Бистиң чогаадыкчы ажылдакчыларывыска, ылангыя чогаалчыларга, журналистерге, уран чүүл ажылдакчыларыңа, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнериниң киржикчилеринге болгаш өске-даа хөй-хөй бижикчилеривиске чогаадырының, тургузарының, уран-чечен солуну-биле бодларының калбак оруун ажыдып берип турар ол доктаалды боттандырары-биле бир чыл иштинде кылып келген ажылдың түңнелинде. Жюриде кирген материалдардан ап көөр болза, маргылдаанын сорулгазын чедир күүсетпейн турарывыс илден. Шынап-ла, ап көрээлиңер. Жюриде киргилээн чогаалдарның болгаш оларның авторларының саны эвээш бооп турарындан ацгыда, чогаалдарның жанрлары база чегейленип турар. Келген материалдарның хөйү шулүктер, оон ангыда бир тоол база тоолга үндезилээн балет либреттозу болгаш бир фельетон бар. Бүдүн чыл иштинде биске кирген чогаалдар бо-ла.

Маргылдаага чогаалдар киирериниң сөөлгү хуусазы 1963 чылдың ноябрь 15-те төнер. Ам-даа чыл чыгыы үе бар-ла болгай деп бодаваш, ариган үеним чогаадылга ажылдарынга долузу-биле ажылдаш, чогаалдарның бүткен шаа-биле чорудун турар дугайында бистиң бүгү-ле чогаадыкчы ажылдакчыларывысты чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн эң эки чогаалдары дээш Республика маргылдаазының жюризи кыйгырып тур. Чүге дээрге бистиң маргылдаавыс ажык болганда, аңаа кирген чогаалдарның чамдыктарының шынарын барымдаалап турган, бат бурунгаар солуннарга үндүрүп, номчукчуларның санал-оналын ап болур аргалар база бар болгай.

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн эң эки чогаалдары дээш республика маргылдаазының негелделерин маңаа чугаалаары база-ла чугула деп жюри санап турар.

Маргылдаанын кол сорулгазы болза, тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн ажылчы чоннарны кижизидеринге дузалыг, бир дугаарында амгы үеним амыдыралын көргүзүп турар, бедик идейлиг, чечен мергежилдиг чогаалдарны тургузары болгаш бо талазы-биле чогаадыкчы кадрларны өстүрери болур. **Ук маргылдаага янзы-бүрү темаларга кандыг-даа чогаалдарны—рассказтарны болгаш очерктерни, хөй-даа, чаңгыс-даа кожегелериг шиилерни, шүлүктерни болгаш шүлүглелдерни, массалыг ырларның сөстерин болгаш аялгаларын, операларның болгаш оперетталарның, либреттораларын, музыка чогаалдарының янзы-бүрү хевирлерин киирип болур аргаларны бүгү-ле бижикчилерге, авторларга берип турар.** Ынчангаш маргылдаага кымнар киржип болурул деп айтырыг моон база билдине бээр-дир: тыва, орус дылдарга бижип турар бүгү-ле күзелдиг эштер киржир.

Маргылдаага кирген чогаалдарны өөренип, түңнелин үндүрген соонда, эң эки деп санаттырган чогаалдарга шаннал тыпсыры, мактап шаннаары маргылдаанын негелделеринде база көрдүнген. **Бирги шаннал ийи: 2000—2000 рубль, ийигизи—дөрт: 1000—1000 рубль, үшкүзү—алды: 500—500 рубль, оон аңгыда, мактаткан чогаал бүрүзүнге 200—200 рубльдиң алды шанналдарын доктаатган.** Шаннаткан чогаалдарның авторларынга хүндүлүг бижик тыпсырын база көрген.

Маргылдаага киирер чогаалдарның авторлары адын, фамилиязын, адазының адын, адрезин четче бижип, боттарының чогаалдарының даштынга: «Маргылдаага» деп бижээш, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелинче, Кызыл, Кочетов кудумчузу, 12 «а» бажыңче чорударын дыннаттывыс.

О. САГАН-ООЛ.

Чечен литератураның болгаш уран чүүлдүн эң эки Чогаалдары дээш республика маргылдаазының жюри даргазының оралакчызы.

«Кубань» совхозта бот-тывынгыр уран чүүл белгүүнүн киржиичилери (селгай таладан оң талаже): Г. Колбанцева, Г. Доценко болгаш Т. Гладких белетиел өйүнде.

Фото Е. ШУЛЕЛОВТУУ. (СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУГ-ХЕМДЕН

КАЙГАМЧЫКТЫГ АЯЛГАЛАР

УЛУГ-ХЕМНИҢ Биче-Баян-Колга чурттап чораан Ондар Чалбаа ирейни мен бичиимде-ле таныр мен. Ол игил ойнай бээрге тааланчыг-ла! Ам 63 харлыг. «Улуг Хая» совхозтун ажылчыны. Кырган-даа бол, бодунуң шыдаар шаа-биле совхоз бүдүүлгезинде ажылдап турар. Оон узун хоюг аялгаларын хөй удаа дыннап, оон хөй-хөй ырларны игилдеп өөренип чораан болгаш, ол кырган-биле бо-ла ужуражыксай бээр мен. Чоокта чаа оон-биле база ужураштым.

— Кезек ырлардан игилдей каавыт, кырган—деп диледи. Ол каттыргылааш, эргижирел калган игилин тудуп алды.

Тыванын улустун эрги аялгаларын-даа, амгы-даа аялгаларны элээн кашты ойнай кааптарга тааланчыг-даа, сактырымга, оон аныяк шаа эглип келгензиг болду.

Амгы бистиң тыва игилчилеривисте Ондар Чалбаа ышкаш мергежилдиглер база-ла хөй. Ынчалза-даа мурнуудан бээр игил (ол ышкаш, бызаанчы болгаш өске-даа национал хөгжүм херекселдери) ойнап чораан бистиң кырганнарывыстың шингээдип алганы кайгамчыктыг аялгаларын дилеп тывар, олардан өөренир ажыл бисте багай чорун турар деп боладар мен. Бо талазы-биле мээн бодалым болза, ылангыя Ондар Чалбаа ышкаш кырган хөгжүмчүлерни утпайн, оларның ырларын бижидип, солуннар болгаш радио дамчыштыр чонга сонуургадыры черле артык эвес.

Х. САНЧАЙ-ООЛ.

* * *

ХӨГЛҮГ-ЛЕ. Концерттин программазы чаартынган тудум, оны көрүкчүлер улам сонуургаар. «Х Улуг хурал» колхозта бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржиичилериниң сөөлгү бир концерти солун болган. Ында колхозтун ажыл-агыйында чедишкиннерин, мурнакчыларының дуржулгазын база четпестерни кыска ырлар, шоодуглуг чечен чугаалар-биле илереткен. Ол ковчуг дээштиг. А. Бадраның сыгыды, Д. Лиданың ырлаары, Т. Дашоолдуң танцылаары солун болду.

Бот-тывынгыр коллективтиң оюн көргүзүү көвүдеп, киржиичилериниң мергежилди белип турзун деп күзедивис.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

* * *

КОНЦЕРТТЕР СОЛЧУУШКУНУ. Сөөлгү үеде бистиң районнуң колхозтарында, совхозтарында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери боттарының концерттерин солчуп, бот-боттарынга аалдажып турарлар. Бо чер-ле эки арга-дыр.

...«Коммунистиг бригаддаларның марыжы», «Аныяктарының марыжы» Көк-Чыраа суурнуң клубунга дыннаалып үнген, Оон соонда—ийи-чаңгыстың ырлары, шулук, басня, шоодуг... Алдыы-Шынаа суурнуң аныяктарының концерти бо-дур. Ол суурда клуб эргелекчизи С. Хемер-оол концерти тывынгыр, солун тургускан.

Оон соонда, элээн каш хоңгада, алдыы-шыкаачыларга Көк-Чырааның аныяктары харыы концерттиг чеде бергеннер.

А. ДАГБАЛДАЙ.

Тайбың дээш, уругларның аас-кежиктиг келир үези дээш

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи А. Иванниковтун дамчыдып турары болза: январьның 11-ниң кежээзинде Кубаның найысылалында Американың хөрээженнериниң бирги конгрези байырлыг байдалга ажыттынган. Конгрестиң ажылында Сонгу болгаш Мурнуу Америка чурттарының делегаттары киржип турар. Социалистиг чурттарның хөрээженнер делегациялары, ол ышкаш Англияның, Францияның, Алжирнин, Индонезияның база Европаның, Африканың болгаш Азияның өске-даа чурттарның хөрээженнериниң төлөөлекчилери ол конгрестиң аалчылары болуп турар. Конгрестиң ажылында шупту 500 ажыг делегаттар болгаш аалчылар киржип турар. Оларның аразында парламент депутаттары, янзы-бүрү политиктиг партияларның, хөй-нийти организацияларының, эртемнин болгаш культураның көскү ажылдакчылары бар. Совет хөрээженнер Комитединиң хаарысалгалыг секретары З. Т. Федорова совет хөрээженнерни ол конгрессте төлөөлекчилеп турар. Конгрестиң ажылынга Делегейнин Хөрээженнериниң Демократтыг Федерациязының төлөөлекчилери база киржип турар.

Конгрессти Куба хөрээженнер федерациязының даргазы Вильма Эсмин де Кастро ажыткан. Ол, бодунуң кыска чугаазында делегаттарга болгаш аалчыларга байыр чедиргеш, конгрестиң ажылынын улуг чедишкиннерлиг болуруп күзээн. Хөрээженнериниң тайбын дээш, эң эки келир үе дээш, дайынга удур демиселиниң хөрээнге конгресс улуг салдарны чедирер боор деп идегелин ол илереткен. «Бистиң уругларывыс ядролуг дайынның өлүмүнге таварышпазын күзеп турар бис. Бистиң улузувус боттарының чаалап алышкынын камгалаарынга белен. Биске болгаш бистиң уругларывыска аас-кежиктиг келир үеним хандырар дээш демисежип турар бис, демисежир-даа бис» деп ол медеглээн.

Канаданың хөрээженнер конгрезинин даргазы Хильда Маррей Американың хөрээженнериниң өмүнээзинден харыы сөс алган. «Бисти чылыыбиле хүлээп алган Куба улустун чуртунга бо конгрестин эртип турарынга өөрүп турар бис деп, ол чугаалаан. Кубага келири—бо дээрге бистиң шуптувуска улуг аас-кежин-дир. Америкада социализмни тургузуп турар бирги чуртка эртип турар хөрээженнериниң бо төөгүлүг конгрезинге киржип турарывыска өөрүп тур бис». «Империалистер бүгү кижи төрелгетенги ядролуг чепсек-биле узуткаарын күзеп турарлар деп ол удамчылаан. Оларның бомбалар курлавырлап турарының ужуру ында. Мындыг байдалда бистиң сорулгавыс чүл ынчаш? Тайбын бе, азы дайын бе? Бистиң сорулгавыс билдингир: тайбын дээш демисел болза бүгү хөрээженнериң ыдыктыг хүлээлгези болур!».

Берлинге массалыг митинг

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец ажылчын шимчээшкининин шылгарангай демиселчилери Карл Либкнехтини болгаш Роза Люксембургту өлүрген хүнден бээр 44 чыл болганы-биле холбаштыр ажылчы чоннарның массалыг чыскаалы Берлинге болган.

Чыскаалга ГДР-ниң найысылалының чүс-чүс муң чурттакчылары, а ол ышкаш ГСЧП-тин VI съездизинге чедип келген делегаттар киришкен.

Тогода күруне эргилдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң бүзүрелдиг үндезиннерни барымдаалаш, Котонудан (Дагомея) дамчыдып турары болза, январь 13-түн эртенинде Того Республикага күруне эргилдези болган. Республиканың президентизи Сильванус Олимпио өлүргкен. Того чазактың кежигүннерин ол өске-даа элээн көскү ажылдакчыларны тудуп хоруглаан.

Тогонун бодундан кандыг-даа дыннадыглар ам дээрезинде чок. Тогонун радиозу эртенги үеден эгелээш ажылдаваан. Того биле Дагомеянын аразында кызыгаар хагдынган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң бүзүрелдиг үндезиннерни барымдаалаш дыннадып турары болза, президент Олимпиону кажан ол америк элчин черинге чаштынарын ораладжып турган үезинде өлүрген.

Чазак шеригнин роталының солдаттары болгаш того гвардия эргилдени кылган дээрзин дыннадыгла айтып турар. Эргилденин киржиичилеридан бажында Ломе хоорайның почтазын эжелеп алган болгаш харылааны үскен. Найысылалдын кудумчуларынга болгаш кызыгаар зонага хамаатыларның кандыг-даа шимчээшкинин хораан.

Кеземчени көргүскен

ПЕКИН (СЭТА). Гуандун можуда улустун дээди суду 15 америк-чанкайшичи агентилерни чоокта чаа шииткен. Ол идегеттерни КУР-нуң девискээринче салып чоруткан турган деп, Синьхуа агентилел дыннадын турар. Чанкайшичи разведка албанының даалгазы-биле ол идегеттер янзы-бүрү бүдүүлге черлерин үрээр, чазактын ажылдакчыларын болгаш хамаатын чурттакчыларны өлүрер, чазакка улур хуулүстарны таралыр болгаш өске-даа контрреволюстуг ажыл-чорудулганы кылыр ужурлуг турганнар.

Ынчалза-даа хөй-нийтинин айыл чок чоруунун органнары оларны чогуур өйүнде идередип туткан.

Эки күзээшкиннер

САНА. СЭТА-ның түскай корреспондентизи А. Ступактын дамчытканы:

Йемен Араб Республиканың президентизи маршал Саллальдын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээни болза: йемен революциянын соонда эрткен үш чартык айларның эң чугула түңнели болза бистин республиканың туружунун быжыкканы болгаш интервентилерни ашкан типледге болур. Ам бистин кызыгаарларывыс идегелдиг камгалалда турун турар, ынчангаш шериг талазы-биле бистин байдалывыстын экижиири үргүлчүлевишаан дээрзин президент чугаалаан. Шаандагы шагның аар үржүктарын улуткаар талазы-биле аажок улуг сорулгалар чазактын болгаш чурттун мурнунда тургустунган.

Бирги үе-чада эртип, республика быжыы-биле турун алган соонда дораан-на ийиги үе-чадаже — муң ажыг чылда качыгдаш келген улустун чечектелиишкининин сорулгазы-биле тургузулгаже шилчиир бис.

Ам бо үеде чазак экономиктиг хөгжүлденин хөй санныг төлевилеллерин өөренип көрүп, йемен экономиканың үндезини болун артпышаан турар көдээ ажыл-агыйнын айтырыгларынга кол кичээнгейни үгленгирып турар дээрзин президент медеглээн.

Йемен республикага дузаламчыны чедирери-биле келген баштайгы күрүнелер болза Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар болган дээрзин президент онзалап демдеглээн. Ол кады ажылдажылга улам хөгжүүр болгаш калбарар дээрзинге идегелин ол илергейлээн. Реакция болгаш барыын талакы күрүнелер, ылангыя Англия бистин революцияга удур кодурлуп үнген турган деп ол чугаалаан. Ол бисти бичии саадаткан, ындыг болза-даа бисти арада доктаадып тургуспаан.

Йеменнин мурнуу кылыгаарларының дугайында айтырыгга харылавышаан, ИАР-ның президентизиниң демдеглээни болза, амгы үеде чазактың кичээнгейни чурттуң сонгу кызыгаарларын камгалаарынче мөөнүзүн. Арабияның мурнуу талазындан болуушкуннарының моон сонгаарны чорудулгазынга йемен революция улуг салдарны чедирери чигзиниг чок.

Беседанын түңнелинде президентинин чугаалааны болза: «Йемен улус совет улустарга ханы найыралчы сагыш-сеткилин каттыштырып турар».

ЧАГЫРТПААН УЛУС

Рейтер агентилелдиң Сайгонда чорун турар корреспондентизиниң чоокта чаа демдеглеп бижээни болза: «Мурнуу Вьетнамда партизан дайынының хемчээлдериниң хенертен калбарган дугайын чаа чылдың баштайгы неделязы херечилеп турар». Сөөлгү үеде Нго Динь Дьемниң шериглериңе болгаш олар-биле кады хөделип турар америк интервентилерге элээн шыңгыы аштырыышкынарны таварыштырган мурнуу-вьетнам чепсектиг патриоттарының чедишкиннинг хемчегелери ол корреспондентиниң ындыг түңнелди кылырынга чедиргеп.

Чүгле январьның баштайгы хүннеринде безин партизаннар беш америк вертолёттарны дужур аткан болгаш шаажылакчыларының чүс-чүс солдаттарын база офицерлерин чыскаалтан үндүргеп. Ап-Бак суурнуң районунга январь 2-де онза күштүг тулчуушкун болган. ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, диңьемчи болгаш америк шериглер ында турар партизаннарны бүзээлээр болгаш узуткан чок кылырын кордап турган. Ындыг болза-даа патриоттар дайзынга өлүмнүг ойтур шавыышкынны таварыштырып, оон дириг күжүн болгаш шериг техниказын барык шуптузун узуткан чок кылган. Сайгондан мурнуу талаже 30 миль ырак турар ол көдээ суур дээш тулчуушкунга мурнуу-вьетнам шеригнин артык күштеринге партизаннарның таварыштырган аштырыышкынын түңнеевишаан, бир америк шериг кижи «бо дээрге чаржынчыг көрүлде болган» деп бижээн.

Ол хире аар чидириглерни истепхынаар болгаш партизан шимчээшкининге удур демиселдиң «чаа тактиказын» ажылдап кылыр деп айтыышкынны АКШ-тың чазаа Пентагонга берген. Оон-биле холбаштыр Оожум океанның районунда америк чепсектиг күштерниң командылакчызы адмирал Гарри Фелт Мурнуу Вьетнамга ийи хүннүң аян-чоруун кылган.

Бир эвес моон мурнунда АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери «коммунистиг айыылга удур демиселге» америк шериглерни Мурнуу Вьетнамче чорудар деп боттарының бодалын үгле чугаалажып турган болза, ам ында американнар Нго Динь Дьемниң өзээнге чедир ирээн ёзу-чурумун камгалап алыр дээш ёзулуг дайынны чорудун турарлар. Женева дугуржулгаларынга өөрүштүр Каттышкан Штаттар дьемчи шеригни дижинге чедир чепсеглеп, бүгү дайын хемчегелерин удуртуп турар 12 муң америк шериг албанныларны ол шеригге шилчидип берген. Мурнуу Вьетнамның девискээринде шериг, шериг-агаар, шериг-далай баазаларын тургускан, олар американнарның контролюнда бүрүү-биле турар.

Америк парлалганың сан-медээлерин ёзугаар алырга, АКШ Мурнуу Вьетнамда дайынга хүн-бүрүде бүдүн чартык миллион долларны чарыгдап турар. Ындыг турбужежок, мурнуу-вьетнам реакцияның болгаш оон океан ындында өмээржикчилериниң күженнишкиннери оларга күзенчиг түңнелдерни бербейн турар. «Мунгашталгадан уштунуп үнерин ам-даа көрбейн турар бис»—Мурнуу Вьетнамда байдалды ынчаар үнелеп көөрүнге АКШ-тың президентизи Кеннеди чоокта чаа таварышкан.

Мурнуу Вьетнамга «коммунистиг кыжаныг» дугайында реаксылыг америк парлалганың шуугаазыны чүве билбес кижилерни тоорединр кордаан. Шынында АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери боттарының чалчаларын улустун килеңнээшкининдеи болгаш өжээн алышкынындан камгалап алырын оралдажып турарлар.

Сес чылдың дургузунда саттынык-чы идегет Нго Динь Дьем Мурнуу Вьетнамның он дөрт миллион чонунга өлүмнүң хөйлеции кедирер, күчүлелдиң болгаш дарлаллың ёзу-чурумунга эптежир кылдыр оны албадаар дээш чаржынчыг оралдажышкынны кылып турар. Кажан улуска удур чагырыкчылар ам берге байдалга таваржып турар үеде Башингтонунуң башкарыкчылары, девидевишаан, боттарының чалчаларынга дузалажырынче далажып турарлар. АКШ-тың дузаламчызы-биле ам дьемчи шеригни 380 муң кижиге чедиргеп, ол шеригнин санын остүрерин үргүлчүлеп, америк чепсек-биле элбекшилдиг кылдыр чепсеглеп турар. Чаа америк шериглерни болгаш шериг техниказын Мурнуу Вьетнамче октап турар. Америк дайызырактар мурнуу-вьетнам патриоттарга удур дайын чорударының «чаа планнарын» ажылдап кылып турар.

Сөөлгү үеде «идегелдиг тыылдарны» тургузар дээр оралдажышкыннарны кылбышаан, американнар, тус черде боттарының чалчалары-биле кады «стратегтиг көдээ суурлар» дээр чүвени күштелишкин-биле тургузуп турарлар. Американнар ол «стратегтиг көдээ суурларны» «чарлаттынмаан шериг базалары» деп адап турарлар. Көдээ суурларны долгандыр ийи дакпыр моондактарны тургузуп, оңгарларны, чер чалдарны болгаш өске-даа ол ышкаш үүлдерни кылып турар. Оларны даянып пунктулар кылдыр ажыглаарындан аңгыда партизаннар-биле харылзаалыг деп сезиглеттирген кижилерни олуртур албадал лагерьлерни кылдыр база ажыглап турарлар. Ындыг болза-даа америк телеграф агентилелдериниң корреспондентилериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чаа туткан «стратегтиг көдээ суурлар» хөй таварылгада эвэ черлер болуп артыгылап каар: оларның чурттакчылары партизаннарже чорун турар.

Американнар мурнуу Вьетнамда чурттап турар биче национал улустарны чарылдырарын ораладжып турар. Олар ол улустардан «тускай кезектерни» тургузуп, «вьетнамчыларга удур вьетнамчыларның холу-биле демисежирин» ораладжып турар. Ындыг болза-даа ол «аргалар» база-ла буураашкынга таваржып турар. Ол кезектерге күчүлел-биле киир тыртырткан кижилер улусчу патриотчу күштерниң талазынче шилчип турарының фактылары үргүлчү болуп турар.

Нго Динь Дьемниң ёзу-чуруму чуртта чырындай алдар-сураг чок болган, чүл дизе, аңаа удур кипеңнээшкининиң чалгыы чазак шериниңг болунда безин өзүп турар. 1961 чылда 17 муң солдаттар болгаш офицерлер боо-чепсээн салып, хосталган районнарже шилчип келген. 1962 чылда ындыг солдаттарның болгаш офицерлериниң саны ийи катап көвүдээн.

Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын тайылбырлавышаан, барын таланың хайгааракчыларының демдеглеп турары болза, партизаннар боттарының санының болгаш чепсээниң талазы-биле дьемчи болгаш америк шериглерден дыка куду болуп турар. Ындыг турбуже, АКШ-тың болгаш оон чалчаларының партизан шимчээшкинин базар дээр бүгү ораладжыышкынары буураашкын-биле дооступ турар. Ол чорук мурнуу-вьетнам чонунуң хөй нуруузу чепсектиг патриоттарның талазында туруп турары-биле тайылбырлаттынар.

Ам үеде Мурнуу Вьетнамның хосталга дээш демиселиниң Национал фронтузу чурттуң девискээринин 7 миллион чурттакчылыг 70 хуузун контрольдап турар. Хосталган районнарда янзы-бүрү демократтыг чаартылгаларны, оон иштинде чер реформазын чорудуп турар. Чер чок тараачынарның оргузунга 600 муң гектар ажыг черни үлеп берген. Берге байдалдар турзажок, 1 миллион хире уруглар школаларда өөренип турар.

Мурнуу Вьетнамның Нго Динь Дьемниң бөлүүнүң болгаш оон америк өмээржикчилериниң туразында ажылап турар кезиинде байдал оон өске. Ында тараачынарның хөлээшкинмери соксаал чокка болуп, ажыл чокталыр чорук тергиидээн, ажылчы чон массаларның байдалы дорайтап турар. Эрге-чагыргалар чагыртпаан улус чонга удур кадыгдошкун дерзин чоруктарны кылып, улусту боо-чепсектиг болгаш мезихылыштың аргазы-биле дискехке сөөгүтүрүп, хостуг болгаш хамаарышпас амыдырал дээш оон демиселин базарын ораладжып турар. Аңаа өөрүштүр улустун удурланыышкыны хүн бүрүде өзүп турар. Мурнуу Вьетнамның хөрээнге АКШ-тың чепсектиг холгаарлаашкынынын күштелин турары ол удурланыышкынны чүгле бадыткап турар-дыр.

Америк башкарыкчы бөлүктер Вьетнам Демократтыг Республикага удур үрегдекчи, хоралакчы үүлгедиглерни кылып кылдыр мурнуу-вьетнам реакцияны кандыг-даа янзы-биле күткүп турар. Сөөлгү үеним дургузунда ВДР-же шпионнарны болгаш үрегдекчилерни чорудуп турарының дыкз хөй фактылары демдеглеттингеп. Америк разведканың даалгаларын ёзугаар болгаш оон хөреңгилери-биле чорудуп турган шпионнаашкының эт чүүл талазы-биле бадыткалдарын чоокта чаа Ханойга организастаан делегелгеге көргүскен. ВДР-же чоруткан шпионларга улут дужаалдыг американың «Акша бистин, ажыл силерниң» деп сөглээн сөстерин бир документиде айтып турар.

Вьетнам Демократтыг Республиканын социализм тургузуушкунунуң талазы-биле чедишкиннери Мурнуу Вьетнамның ажылчы чоннарынга аажок улуг хандыдыкчы күш болуп турар. Мурнуу-вьетнамчылар боттарының күзээн хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун чедип алган турар шаг-үе келир дээрзинге бүзүрелдиглер.

Д. БОЧАРОВ.
(СЭТА).

ПЕРУДА ПАРТИЗАННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Феодалларның тергиидээшкининге болгаш кадыг-дошкун дарлаашкынга Перунун тараачыннарының удурланыышкыны чепсектиг демисел хевирлиг болуп бар чыдар. Чурттун янзы-бүрү районнарынга тараачыннар дагларже, арга-арыгже чорун, партизан отрядтарын тургузуп турарлар.

Куско можуда партизаннар онза идепкелиг хөделип турар деп, ЮПИ агентилелдин корреспондентизи Лимандан дыңнадып турар. Ылангыя чоокта эрткен түннерде Ла-Конвенсьон шыналызынга полицияның удуг отряды биле партизаннар балуунун аразынга сегиржин алышкын болган. Полиция-биле аткылажыышкынының соонда партизаннар чаштына берген.

Партизаннарның ажыл-чорудулгазы перу эрге-чагыргаларны дыка дуврдип турар деп, дыңнадыгда демдеглеп турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бүгүн республикага шөкар булуттаргыг, хар чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага—23—28, а Кызылга —26—28 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

Январь 16-да

«ПАЙЫРАЛ»: «Чалбыыштыг чылдарның тоожузу» (делгем экранныг. өдүт) 12. 2. 4. 6. 8. «Революция дугайында чугаалар» 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта чечен» 11.15. 1.15. 3.15. «Үш мушкетер» (делгем экранныг) 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дагларда застава» 2.30. 4.30. 6.30. 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кортун» 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун ораалакчызының 35-24, пропаганда киллизинин болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, иштики информация киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистеринин 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00017. Чагыг № 90. Культура министерствезунун типографиязы